

Årlig statusrapport om oppfølging av Norges klimamål:

Hvordan går arbeidet med en rettferdig omstilling?

Årlig statusrapport om oppfølging av Norges klimamål

Naturvernforbundet

Ansvarlig redaktør: Aled Dilwyn Fisher

Faglig kvalitetssikrer: Dag Arne Høystad

Rapporten er utarbeidet med innspill fra Naturvernforbundets sekretariat. Rapporten er basert på Naturvernforbundets arbeid for rettferdig omstilling i blant annet Broen til framtiden-samarbeidet med fagbevegelsen, Kirken og andre aktører, og definisjonen av rettferdig omstilling er utviklet med innspill fra samarbeidspartnere.

Det oppfordres til å sitere og bruke opplysninger fra denne rapporten. Naturvernforbundet oppgis som kilde.

Introduksjon og sammendrag

Regjeringen har lovet at klima og natur skal være rammen rundt all politikk. Norge har klima-, natur- og bærekraftsmål som vi er forpliktet til å nå innen 2030 og som må ses i sammenheng. Regjeringen har lagt mye vekt på at klimapolitikken må være rettferdig. Regjeringen støtter også en rettferdig omstilling, et krav som lenge har blitt fremmet av fagbevegelsen og miljøorganisasjoner.

I denne rapporten vurderer Naturvernforbundet politikk for å nå Norges ulike, men like viktige, mål opp mot 10 kriterier for en rettferdig omstilling. Rettferdig omstilling har ingen fast definisjon. Rapporten begynner derfor med å definere en rettferdig omstilling som noe som bygger en bro til en bærekraftig verden gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter og som inkluderer og tar hensyn til særlig utsatte grupper og områder. Definisjonen bygger opp under 10 kriterier

som kan vurderes for å si noe om hvorvidt en omstilling er rettferdig og går i riktig retning. Rapporten går deretter gjennom kriteriene punkt for punkt og oppsummerer utviklingen i 2023. Hvert punkt har et overordnet mål med noen utvalgte kriterier som vurderes med et trafikklyssystem.

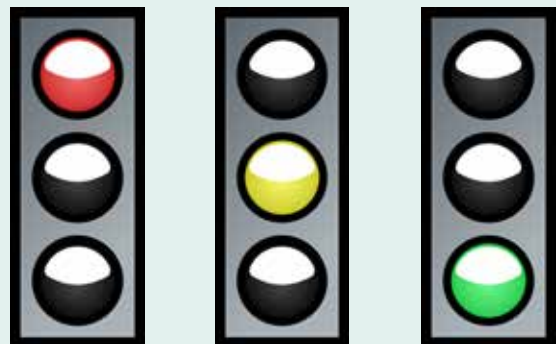
Vi håper denne rapporten gir alle lesere en god oppsummering av miljøpolitikken i 2023 og inspirerer politikere, næringslivet og organisasjoner til å øke innsatsen for å nå de ambisiøse, men helt nødvendige, målene vi har satt oss!

Trafikklyssystemet

Grønt = Norge er i rute med det overordnede målet, med lite forbedringspotensial og få/ingen negative punkter som uansett ikke undergraver det overordnede målet

Gult = Norge er ikke ennå i rute med det overordnede målet og det er stort forbedringspotensial, men det er noen lovende trender/lyspunkter som viser reell fremgang mot målet

Rødt = Norge er ikke i rute med det overordnede målet og det er enormt forbedringspotensial, med få/ingen lyspunkter som uansett ikke overveier negative trender og/eller ikke viser betydningsfull fremgang mot målet

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å...

Kutte utslipp av klimagasser

(2022: gult)

Overordnet mål: Norges klimagassutslipp er redusert med minst 55 prosent innen 2030

I 2022 skapte regjeringen forventninger til en bedre klimapolitikk. Statsbudsjettet og Grønn bok skulle gi Norge kraftfulle styringsverktøy for en helhetlig politikk for utslippskutt. Dessverre er det lite som tyder på at klima har blitt rammen for all politikk.

Mens Norges oljekjør når nye høyder og samferdsel fortsatt skjermes fra klimahensyn, har regjeringen bidratt til enda større usikkerhet rundt klimamålene. Regjeringens første plan for klimakutt i ikke-kvotepliktig sektor var vag, med svært optimistiske anslag og usikre tiltak, og går tilbake til tidligere avhengighet på feilslåtte prioriteringer som biodrivstoff. Regjeringen vil heller kjøpe klimakvoter som verner skog i andre land enn å verne skog og redusere utslipp fra arealsektoren i Norge.

Opposisjonen har sett seg nødt til å samle seg på tvers av blokkene for å kreve en endring i regjeringens klimapolitikk. Det er kode rød i norsk klimapolitikk, med utslipp som ikke faller i nærheten av rask nok. Derfor må dette kriteriet vurderes som rødt. Norsk klimapolitikk har blitt kritisert av Klimautvalget 2050, ESA og andre fagautoriteter. Klimautvalgets anbefalin-

ger burde gitt en ny giv i klimapolitikken, men regjeringen var raskt ute med å avvise ekspertutvalgets råd der det kolliderer med oljenæringens interesser. Det er oppsummerende for norsk klimapolitikk.

Bevare og restaurere naturmangfold

(2022: rødt)

Overordnet mål: Norge jobber for de mest mulig ambisiøse naturmålene internasjonalt og følger opp med konkret politikk hjemme som gir reell vern til og restaurerer større deler av natur basert på best tilgjengelig kunnskap.

Naturavtalen som ble signert i Montreal ved årsskifte, har ikke ført til noe taktskifte i norsk arealpolitikk. Noe av det første som regjeringen gjorde etter Montreal-avtalen ble inngått, var å endre verneforskriftene slik at en motorvei kunne bygges gjennom et naturreservat. Det har kommet noen lovende signaler om en ny retning i veipolitikken. Likevel inneholdt forslag til statsbudsjett for 2024 mye penger til motorvei, kutt i skogvern og manglende satsinger på naturvern. Naturavtalen krever 30 prosent vern globalt, men regjeringen virker å tolke dette først og fremst som en forpliktelse for andre land.

Sikre bærekraftig forbruk

(2022: rødt)

Overordnet mål: Redusere det materielle forbruket i Norge og lage en langsiktig plan for redusert forbruk, bedre utnyttelse av avfallsressurser og et lave miljøavtrykk fra både produksjon og forbruk.

Også i år kommer de fleste positive initiativene innen redusert avfall, gjenbruk og resirkulering fra EU. Norge har sammen med andre land fremmet viktige krav i europeiske organer, men må være mer aktiv med oppfølging av internasjonale forpliktelser hjemme.

En arbeidsgruppe om produsentansvar i klesindustrien har levert en rapport til regjeringen med forslag som kan utgjøre et gjennombrudd, men må følges opp med konkret politikk. Norge har fortsatt en svært lite sirkulær økonomi og bruker ressurser på en ikke-bærekraftig måte.

Tilpasse samfunnet til klimaendringene

(2022: gult)

Overordnet mål: Tilstrekkelig samordning mellom departementer, etater, staten og kommunen og oversikt over sårbarhet til klimaendringene slik at det kan iverksettes nødvendige tiltak for å sikre eksisterende bebyggelse og infrastruktur og beskytte innbyggere.

Ekstremværet Hans har vist hvilke enorme utfordringer Norge står overfor for å ruste

landet for klimaendringene som kommer. At togforbindelsene mellom Oslo og Trondheim fortsatt ligger nede i november 2023, bekrefter de mange tidligere varslene om sårbarheten til infrastruktur i landet. I lys av sommerens klimakatastrofer, virker regjeringens klimatilpasningsmelding fra juni 2023 helt utilstrekkelig, med få nye tiltak for å øke innsatsen eller forbedre koordineringen mellom staten, fylker, kommuner og andre. Det har vært en reell nedgang i midlene som kan brukes til tilpasning av kommuner. Det er bra at en ny tilpasningsmelding har kommet, men det bør bare være det første steget i en kraftig økning i tilpasningsarbeidet over hele landet. Derfor gis dette kriteriet en rød vurdering i 2023.

Støtte bærekraftig utvikling globalt

(2022: gult)

Overordnet mål: Norge gir internasjonal klima- og miljøfinansiering i tråd med vårt rettferdige andel av den globale miljødugnaden

Regjeringen hevder at Norge allerede har oppfylt fordoblingen av klimafinansiering som ble lovet i fjor (innen 2026). Det er bra at flere private midler mobiliseres til klimaarbeid i andre land, men private kilder kan variere fra år til år og utgjør ingen nedbetaling av Norges "klimagjeld" til land i Sør. Bærekraftige offentlige midler må i større grad sikres til klimafinansiering. Regjeringen mangler 3,1 milliarder kroner for å oppfylle eget løfte om å gi én prosent til bistand.

... gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter ved å...

Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige

(2022: gult)

Overordnet mål: Skape minst 100.000 klima- og grønne jobber i diverse næringer som støtter de andre målene/kriteriene for en rettferdig omstilling

Det er fortsatt altfor lite grad av omstilling, det vil si en reell overgang fra fossile til bærekraftige næringer. Regjeringens grønne veikart for industri skulle bygge opp alternativer til oljeavhengigheten, men inneholder svært beskjedne tilskudd som blekner totalt i forhold til rekordinvesteringene i olje- og gassprosjekter i 2023.

De historiske petroleumsinvesteringene forverrer også den enorme arbeidskraftmangelen for grønne næringer. Satsinger som gruvedrift på havbunnen fremstilles som "grønne", men går i feil retning, og truer sårbare områder og Norges omdømme.

Sikre trygge arbeidsforhold, medbestemmelse og velferdsordninger

(2022: grønt)

Overordnet mål: Norge følger de høyeste internasjonale standardene for rettigheter i arbeid og omstillingsprosesser.

Regjeringens råd for rettferdig omstilling har ikke hatt noen merkbare resultater og har ikke blitt en sentral pådriver i en rettferdig omstilling. Forskning viser at flere tillitsvalgte i oljenæringen er bekymret for utviklingen i arbeidsforhold, med sosial dumping og manglende medbestemmelse i omstillingsprosesser pekt ut av fagforeninger som et stadig større problem i tillegg til en nedgang i sikkerhet.

Disse og andre bekymringer for utviklingen i arbeidslivet generelt må ta større plass i debatten om det grønne skiftet. Det er ikke nok å henvise til den norske modellen eller sammenligne Norge med andre land. Derfor får dette kriteriet gult i år.

Gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft

(2022: gult)

Overordnet mål: Alle får tilgang til relevant etterutdanning for bærekraft gjennom hele livet, og utdanning og opplæring for bærekraft og omstilling står sentralt i alle ledd i utdannings-

temet slik at folk er forberedt til grønne arbeidsplasser.

Kompetansebehovsutvalget ga den grønne omstillingen gult lys sett fra et kompetanseperspektiv og dette synet deles i denne rapporten. Norge har en bekymringsfullt stor mangel på kompetansen

som trengs for et lavutslippssamfunn og bærekraftige næringer. Regjeringens oljepolitikk gjør arbeidskraftmangelen i grønne industrier verre. I lys av dette, er nedprioriteringen av de vellykkete bransjeprogrammene særlig skuffende, selv om det var andre lyspunkter i forslaget til statsbudsjett for 2024.

... og inkluderer og tar hensyn til særlig utsatte grupper og områder ved å

Sikre urfolks og minoriteters rettigheter

(2022: rødt)

Overordnet mål: Ingen diskriminering i og økt mangfold og inkludering gjennom en rettferdig omstilling.

Fortsatt manglende oppfølging av Fosen-dommen skaper historisk mistillit som ikke bare påvirker samiske rettigheter og politikken i Nord, men miljø- og energipolitikken generelt og hvorvidt staten kan sikre lokale gruppers rettigheter i energiprojekter og andre initiativer. Utviklingen i andre saker, inkludert knyttet til elektrifiseringen av Melkøya, kan føre til at feilene i Fosen-saken gjentas.

Rette spesielle tiltak mot grupper som påvirkes mest av omstillingen

(2022: rødt)

Overordnet mål: Rettferdig omstilling i hele landet som i størst mulig grad minsker regionale forskjeller og sikrer en

mest mulig jevn utvikling, særlig mellom byene og distriktene

Mens regjeringen fortsatt snakker mye om behovet for en rettferdig klimapolitikk som ikke går utover distriktene eller skaper større forskjeller, er det få tiltak som skal sikre ulike grupper og regioners spesielle behov i det grønne skiftet. I møte med høye energikostnader har regjeringen gitt omfattende strømstøtte. Når strømstøtten nå videreføres, gikk regjeringen glipp av en gylden mulighet til å utvikle nye ordninger med en sosial profil i møte med ressursknapphet og utslippsbegrensninger. Når populære ordninger som Klimasats igjen foreslås avviklet i forslaget til statsbudsjett for 2024, uten noen erstatninger, blir ikke argumenter om at klimapolitikk mangler en sosial eller distriktsprofil imøtekommet.

Hva er en rettferdig omstilling?

Rettferdighet anses som sentralt i klima- og miljøpolitikk både av moralske og praktiske hensyn: Ingen enkeltmennesker eller grupper bør glemmes i overgangen til et bærekraft samfunn og dette er nøkkelen til å bygge folkelig støtte for det grønne skiftet. Regjeringen har prioritert en rettferdig klimapolitikk i [Hurdalsplattformen](#). Sammen med andre i fag- og miljøbevegelsen, Kirken og andre organisasjoner, har Naturvernforbundet lenge vært opptatt av rettferdig omstilling, særlig gjennom Broen til framtiden-samarbeidet for klimajobber og grønne arbeidsplasser.

Rettferdig omstilling («just transition» på engelsk) er et krav fra fag- og miljøbevegelsen med en lang historie internasjonalt. Kravet er godt forankret i global klimapolitikk. I 2015 laget Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) [veiledninger om en rettferdig omstilling](#) med innspill fra partene i arbeidslivet globalt. I forordet til Parisavtalen, som setter ut sentrale premisser som alle land er enige om, står det at parter til avtalen «tar hensyn til nødvendigheten av en rettferdig omstilling av arbeidsstyrken og av å skape anstendig arbeid og kvalitetsjobber i samsvar med nasjonalt definerte utviklingsprioriteringer». Senest på klimatoppmøtet i Egypt i 2022, [vedtok land](#) at rettferdig omstilling er viktig når det gjelder nedfasing av fossile energikilder og etablering av fornybare næringer, og viste til behovet for partssamarbeid, medbestemmelse og sosial beskyttelse. Konseptet defineres nærmere i resten av dette kapitlet, med henvisning til internasjonale og norske organisasjoners arbeid med rettferdig omstilling.

En bro til en bærekraftig verden

Regjeringen lovte i Hurdalsplattformen at de «vil føre en rettferdig klimapolitikk som kutter utslipp og skaper jobber». **Å kutte utslipp av klimagasser og skape nye**

bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige står sentralt i internasjonale krav for en rettferdig omstilling, særlig overgangen fra eksisterende arbeidsplasser i næringer som ikke er bærekraftig til grønnere jobber. ILOs veiledning om rettferdig omstilling legger stor vekt på sysselsetting gjennom grønne arbeidsplasser. Naturvernforbundets prinsippprogram fremmer for eksempel «en nedtrappingsplan som sikrer ei rettferdig omstilling for oljearbeidarane». LOs handlingsplan for 2022-2025 sier «Norge har både kompetanse, ressurser og teknologi til å lykkes i det grønne skiftet» og at «framtidens jobber skapes med utgangspunkt i eksisterende jobber».

Men stadig flere har anerkjent at omstillingen handler om mer enn bare utslipp og arbeidsplasser: Naturkrisen er mer enn bare klimaendringene, og omstillingen handler like mye om kvalitet (hvordan man jobber og hva slags lokalsamfunn man skaper) som kvantitet (hvor mange jobber finnes). Det krever enda bredere, mer helhetlige hensyn til jordens tålegrenser og bærekraft. Regjeringsplattformen sier også at «klima og natur skal være en ramme rundt all politikk». Norge har lenge hatt klimamål og Parisavtalen er førende for politikken, men Norge hadde også naturmål mot 2020 som ikke ble tilstrekkelig fulgt opp. I desember 2022

har verden fått nye, bindende naturmål, i tillegg til de helhetlige bærekraftsmålene som også omfatter mer bærekraftig forbruk. Derfor er det å bevare og restaurere naturmangfold og sikre bærekraftig forbruk nå viktige brikker i rettferdig omstilling. Kirkemøte 2021s vedtak om klima og miljø var tydelig på at det grønne skiftet må ta hensyn til alle bærekraftsmålene. LOs handlingsplan for 2022-2025 slår fast at «tap av naturmangfold truer livsgrunnlaget vårt» og at «føre-var-prinsippet, en kunnskapsbasert tilnærming og FNs bærekraftsmål må legges til grunn for miljø- og klimapolitikken». Som flere, har LO også vist at klimaendringer selv «har alvorlige og negative følger for natur og naturmangfold». Bærekraftig produksjon og forbruk er stadig mer ansett som en del av rettferdige løsninger for en miljøvennlig hverdag for alle, samt nødvendig for å nå de ulike målene verden og Norge har satt seg. Unio mener «for å nå nødvendige og ambisiøse klimamål må produksjon og forbruk dreies i mer miljøvennlig retning».

I tillegg anerkjenner mange at behovet for å tilpasse samfunnet til klimaendringene er en del av rettferdighetsproblemløsningsprosjektene når det gjelder klima- og naturkrisene. Beredskap, geografiske og sosiale forskjeller i utbygging og vedlikehold av nøkkelinfrastruktur og tilgang til ressurser som trengs for å leve med en klima i endring, har fått enda større oppmerksomhet i Norge etter ekstremværet Hans i sommeren 2023. For eksempel sier YS' politiske plattform for 2022-2026 at «den globale sikkerhetssituasjonen, frykt for nye pandemier og naturskader etter klimaendringene stiller langt større krav til samfunnsberedskap enn tidligere».

Dette viser også betydningen av det globale i en rettferdig omstilling og bærekraftig fremtid, også i Norge. Global klimarettferdighet og arbeidet med å støtte

bærekraftig utvikling globalt har alltid vært sentralt i krav for en rettferdig omstilling i enkelte regioner og land, særlig for kirkelige organisasjoner og trossamfunn. I heftet Guds skaperverk – vårt hjem, fra biskopene i Den norske kirke, står det: «vi vet at global oppvarming undergraver klodens matsikkerhet, økonomisk bærekraft og sosial stabilitet. Eksisterende sikkerhetstrusler i mange sårbare stater og områder forsterkes. I nesten alle land øker forskjellene og urettferdigheten i fordelingen av ressurser og velferdsgoder». ILOs veiledning om rettferdig omstilling presiserer betydningen av internasjonalt samarbeid og støtte basert på lands ulike ansvar og kapasiteter for det grønne skiftet, inkludert for klimatilpasset jordbruk, fornybar energi, og restaurering av naturressurser og skog.

En demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter

En rettferdig omstilling skal som nevnt ovenfor skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige, men mange fremhever at disse jobbene ikke kan være hvilke som helst arbeidsplasser med hvilke som helst arbeidsvilkår. ILOs veiledninger om en rettferdig omstilling legger vekt på anstendig arbeid, med flere kriterier for å sikre trygge arbeidsforhold, medbestemmelse og velferdsordninger. Noen av de viktigste er rettigheter i arbeidsplassen og partssamarbeid. I Norge knytter YS' politiske program for 2022-2026 en «rettferdig grønn omstilling» til «styrking av det seriøse arbeidslivet og rett til læring og kompetanseutvikling for alle». Partssamarbeid og den norske modellen er avgjørende for mange aktører i prosessen som skal styre omstillingen. For LO,

er det viktig at «arbeidslivets parter må involveres bredt for å sikre at overgangen til lavutslippssamfunnet blir rettferdig og ikke bidrar til økende forskjeller». Flere har også tatt til orde for «grønne tariffavtaler» og økt medbestemmelse for arbeidere i bærekraftsinitiativer i sine virksomheter. Betydning av sosial beskyttelse er en stor del av internasjonale debatter rundt det grønne skiftet og er inkludert i ILOs veiledning om rettferdig omstilling, som nevner at velferdsordninger også er avgjørende i folks muligheter og kapasitet til å tilpasse seg klimaendringene. I LOs handlingsprogram for 2022-2025, står det at «et viktig særtrekk ved den norske modellen er at fellesskapet trår til ved arbeidsledighet, sykdom og uførhet» og at «dette bidrar til et omstillingsdyktig».

I arbeidet med en rettferdig omstilling legges det vekt på aktiv demokratisk styring av omstillingen. Natur og Ungdom krever «en styrt og rettferdig omstilling av samfunnet bort fra petroleumsavhengigheten, og inn i et fornybart samfunn». Framtiden i våre hendes politiske plattform sier at «klimarettferdighet gjelder også i Norge, klimatiltak må ikke ramme urettferdig» og legger til at «myndighetene bør gå inn for en ansvarlig styrt og hurtig avvikling av olje- og gassvirksomhet, fremfor å vente på en markedsstyrt kollaps som vil kunne ramme tusenvis av arbeidere». Greenpeace Norge mener at «heller enn å subsidiere klimafiendtlig oljeboring må staten gå foran for å utvikle nye, grønne industrier og arbeidsplasser» og at «med en styrt, rettferdig omstilling kan vi avslutte oljealderen med stil, og sørge for at vi tar vare på både klima og arbeidsplasser». LOs handlingsprogram for 2022-2025 slår fast at «for at vi skal klare omstillingen til et klimavennlig næringsliv, er det nødvendig at staten tar på seg et ansvar ut over den tilretteleggerrollen

staten har hatt de siste årene». Som nevnt tidligere, er sikringen av rettferdighet stadig mer anerkjent som politisk nødvendig for å lykkes med en grønn omstilling. Akademikernes policydokument og bærekraftig klima- og miljøpolitikk sier «en ansvarlig og rettferdig omstilling er et mål i seg selv og en forutsetning for å lykkes med å realisere lavutslippssamfunnet». Oslo kommune og LO etablerte «Oslo-modellen for Rettferdig Omstilling» i 2018, som skal ligge til grunn for en ambisiøs klimapolitikk i hovedstaden. Omstillingsrådet «skal gi kunnskap, inkludert vurderinger av konsekvenser for arbeidstakere av forslag til klimatiltak, og gi råd til byrådet».

ILOs veiledning vektlegger en demokratisk, styrt omstilling med en aktiv politikk for industriutvikling i ulike sektorer. Dette innebærer derfor å gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft. Kompetanseutvalgets arbeid (som omtales nærmere senere i rapporten) viser den stadig økende interessen for mangelen på arbeidskraft og kompetanse for det grønne skiftet i Norge. LOs handlingsprogram for 2022-2025 sier at «klare politiske prioriteringer må ligge til grunn for en næringspolitikk som gir mål og retning for utviklingen av det kompetansegrunnlaget vi skal leve av i fremtiden».

Inkludering og hensyn til særlig utsatte grupper og områder

En rettferdig omstilling er rettferdig overfor alle, men må også ha tiltak for å rette opp ekskludering og sikre rettferdighet for spesielt utsatte grupper og områder. ILOs veiledning om rettferdig omstilling fremhever bærekraftig utvikling som sikrer fremtidige generasjoners rettigheter, fattigdomsutryddelse og rettferdig fordeling, samt inkludering av alle grupper

i samfunnet og motstandsdyktige lokale samfunn. YSs politiske plattform for 2022-2026 legger vekt på at «omstillingen skal være rettferdig, slik at ikke grupper eller enkeltmennesker får unødvendig store belastninger». Naturvernforbundets prinsippprogram slår fast at «ei rettferdig omstilling inneber at ein må ta omsyn til og sikre rettane også til dei menneska og folkegruppene som er særleg sårbare eller utsette ved større samfunnsendringar». Et av punktene i vedtaket fra Kirkemøtet 2021 sier at Kirken skal «styrke bevisstheten om at det grønne skiftet ikke skal bidra til økt sosial og økonomisk ulikhet i vårt samfunn». Dette omfatter behovet for å rette spesielle tiltak mot grupper som påvirkes mest av omstillingen, men også å sikre urfolks og minoriteters rettigheter. Urfolk og utsatte minoriteter har lenge vært avgjørende i bevegelser for klima-

rettferdighet. Derfor har flere definisjoner av rettferdig omstilling, for eksempel Climate Justice Alliances (CJAs) arbeid i USA, lagt stor vekt på urfolks og minoriteters rettigheter og motstand mot inngrep i urfolksområder. EU har en «mekanisme» for rettferdig omstilling (Just Transition Mechanism, JTM) som skal mobilisere €55 milliarder I perioden 2021-2027 i regionene som påvirkes mest av omstillingen til en karbonnøytral økonomi for å «minskede samfunnsøkonomiske virkningene av omstillingen».

Kort oppsummert: For å gjøre rettferdig omstilling relevant for Norge, og måle samfunnsutviklingen mot oppnåelse av mange ulike, men like viktige mål, foreslår Naturvernforbundet følgende definisjon av en rettferdig omstilling som utgjør kriteriene og strukturen for resten av rapporten.

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å:

- Kutte utslipp av klimagasser
- Bevare og restaurere naturmangfold
- Sikre bærekraftig forbruk
- Tilpasse samfunnet til klimaendringene
- Støtte bærekraftig utvikling globalt

... gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter ved å:

- Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige
- Sikre trygge arbeidsforhold, medbestemmelse og velferdsordninger
- Gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft

... og inkluderer og tar hensyn til særlig utsatte grupper og områder ved å:

- Sikre urfolks og minoriteters rettigheter
- Rette spesielle tiltak mot grupper som påvirkes mest av omstillingen

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å...

Kutte utslipp av klimagasser

Overordnet mål: Norges klimagassutslipp er redusert med minst 55 prosent innen 2030

Utvalgte vurderingskriterier:

Klimaavgifter: Økte, mer rettferdige avgifter på CO2 kompenseres med tilbakebetaling

Olje og gass: Petroleumsnæringen omstilles i tråd med 1,5 gradersmålet

Energieffektivisering: Energi spares og brukes mer effektivt for å frigjøre fornybar strøm til grønne næringer og redusere inngrep

Samferdsel: Vedlikehold på eksisterende veier og bedre kollektivtransport i stedet for nye/større motorveier og flyplasser

Vurdering: **Rødt**

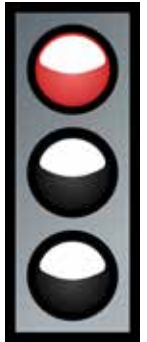
Norges utslipp falt kun 0,8 prosent i 2022. Det er lite som tilsier at det blir mye bedre i 2023. Det har vært få nye tiltak for å kutte utslipp. Befolkning, næringsliv og sivilsamfunn er fortsatt klare, men det er stadig større usikkerhet rundt Norges klimamål og regjeringens ambisjoner. [Klimautvalget 2050](#) sine anbefalinger kan gi en ny giv i klimapolitikken. Regjeringen var imidlertid raskt ute med å avvise ekspertutvalgets råd der det kolliderer med oljenæringens interesser.

Reduksjonen for 2021 var 0,7 prosent. Det er altfor lite. Norges utslipp har kun falt med 4,6 prosent sammenlignet med 1990, som er referanseåret for klimamålene i Klimaloven. Til sammenligning (basert på [tall for 2021](#)), har Sverige og Danmark kuttet utslippene med henholdsvis 33 prosent

og 39 prosent i samme periode, mens EU som helhet har klart utslippskutt på 28 prosent. For å nå klimamålet i 2030 må Norge hvert år fremover derfor kutte godt over 3 millioner tonn CO₂ - mer enn utslippene falt under koronapandemien eller finanskrisen - for å gjøre opp for etterslepet.

[FN inviterte ikke Norge](#) til å si noe på generalsekretæren Antonio Guterres' spesielle klimatoppmøte i New York i september 2023 fordi Norge hadde ingenting nytt å komme med. Det har ellers kommet få nye klimatiltak fra regjeringen i løpet av året. Tiltakene som har kommet, er ikke tilstrekkelig sammenlignet med omfanget på klimakrisen. Det er derfor ikke overraskende at norsk klimapolitikk har blitt kritisert av [Klimautvalget 2050](#), [EFTAs overvåkningsorgan \(ESA\)](#), [DNV](#) og andre fagautoriteter.

Mål: Klimamål er viktig for å gi klare føringer for en rettferdig omstilling. Regjeringen skapte en del usikkerhet rundt klimamålene i 2022 ved å omdøpe målet om 55 prosent utslippskutt i Norges territorium (som ble lovet i [Hurdalsplattformen](#)) til et "omstillingsmål". Dette er noe annet enn det forpliktende målet i Klimaloven og det som meldes inn til FN. Usikkerheten om klimamålene har økt etter at ny klima- og miljøminister Andreas Bjelland Eriksen i sin første opptreden på [Debatten hos NRK](#) gikk langt i å antyde at omstillingsmålet ikke var det viktigste for norsk klimapolitikk.

Regjeringen har sendt oppdatering av klimamålet i Klimaloven - et forslag om en liten oppjustering fra 50-55 prosent utslippskutt innen 2030 sammenlignet med 1990 til bare 55 prosent - på høring, men avviste alle forslagene fra sivilsamfunn for å styrke Klimaloven som for eksempel en lovfesting av hurdalsmålet, begrensninger på hvorvidt kvotekjøp kan bidra til det norske klimamålet og andre tiltak. Stortingets energi- og klimakomite har måttet insistere på en ny høring på oppdateringen til loven for at stortingsrepresentanter kan komme med og vurdere andre endringsforslag. Dessverre har flertallet i Energi- og miljøkomiteen ikke tatt noen av forslagene for å styrke klimaloven med i sin innstilling.

Under en av partilederdebuttene før lokalvalget viste samtlige av partilederne at de ikke tror Norge er i rute med å nå klimamålene - utover statsminister Støres enslige hånd. Undersøkelser viser at også befolkningen mangler tro på klimamålene. Da er det enda viktigere at regjeringen leverer en troverdig plan for å nå klimamålene.

I fjor kom regjeringens første klimastatus og plan Grønn bok sammen med statsbudsjettet. Dette var et godt initiativ. Samtidig viste det også hvor langt unna Norge og regjeringen er målene vi selv har satt oss. Det var mye usikkerhet og "politikk som er under arbeid" i Grønn bok i 2022. I 2023 var det flere detaljer. Likevel viser det at Norge fortsatt ikke er i rute for å nå klimamålene. "Potensielle utslippsreduksjoner" som verken er vedtatt eller planlagt, utgjør fortsatt en stor del av kuttene som må til for å nå Norges klimamål. Det viser at Norge ennå ikke har et overordnet styringsverktøy eller plan for å nå klimamålene i 2030. Det er positivt at Regjeringen legger mye vekt på den allerede varslede opptrappingen av CO2-avgiften mot

2030, men er mindre handlekraftig når det gjelder andre nye tiltak og satsinger som trengs for å nå klimamålene. Dette er særlig skuffende da det er helt nødvendig å kutte utslipp hvert år for å nå klimamålene; utsettelse eller forventninger av større kutt i senere år ikke gjør det vanskeligere å nå klimamålet, men vil føre til større kumulative utslipp før 2030.

En samlet opposisjon (7 partier) på Stortinget har beskrevet regjeringens klimaplaner i Grønn bok som lite troverdig og bedt regjeringen om å komme tilbake med en klimamelding i 2024 som inneholder en ny og tydelig plan for utslippskutt i Norge.

Klimaavgifter: Skatter og avgifter kan bidra til å kutte utslipp og omstille samfunnet. I forslaget til statsbudsjett for 2024 ble CO2-avgiften igjen økt, som en del av en opptrapping mot 2030. Dette er blant de viktigste tiltakene for å nå klimamålet i ikke-kvotepliktig sektor (som omtales nærmere nedenfor). Men avgiften ble dessverre ikke økt for olje- og gassnæringen. På lignende måte ble det gjort endringer i skatter og avgifter for veitrafikken som kompenserte for store deler av den økte CO2-avgiften.

Plan for ikke-kvotepliktig sektor: I forbindelse med fremleggelsen av statsbudsjettet for 2024, sa regjeringen at politikken de fører, vil innfri 50 prosent kutt i ikke-kvotepliktig sektor. Det er første gang at Norge formelt sett har en plan for dette, men det er flere detaljer som fører til usikkerhet om hvor troverdig planen er. Flere eksperter, inkludert Cicero, har beskrevet anslagene i planen for å være svært optimistiske.

Økt omsetningskrav for biodrivstoff for veitrafikk (fra 17 til 19 prosent) er det største enkelte bidraget til å nå målene i ikke-kvotepliktig sektor. Kravet om avansert biodrivstoff (12,5 prosent), som frem-

stilles på måter som ikke truer regnsko- gen, er likevel ikke endret. Dette er svært kritikkverdig, da dette kan føre til store utslipp og avskoging i andre land, noe forrige regjering også ble kritisert for. Selv avansert biodrivstoff kan føre til negative konsekvenser. EU gir ikke lenger "avan- sert" biodrivstoff (fra B-råvarer som brukt frityrolje og slakteavfall som fortsatt kan bidra til avskoging) en egen betegnelse, men foretrekker A-råstoff fra blant annet avkapp fra skog. Dessverre er det ingen delkrav for omsetning av biodrivstoff fra A-råstoff, til tross for at de fleste høringsin- stansene (utover Equinor) støttet innfør- ingen av et slikt delkrav i en høring i år.

Fire sektorer får "målrettede satsinger" i forslaget til statsbudsjett som sammen er det nest største bidraget til ikke-kvoteplik- tige utslippskutt. I transport utgjør dette virkemidler for å nå mål om salg av nullut- slippskjøretøy, og for redusert utslipp fra skipsfart og bygg og anlegg. Virkemidlene er mest økte/fremskyndede avgifter og nye krav. Flere steder er virkemidlene noe vagere. For eksempel, under bygg og an- legg, er "tiltaket" at regjeringen skal greie ut et forbud mot salg av nye anleggsma- skiner med forbrenningsmotor fra 2035 og sende på høring et forslag om å gi kom- munene muligheten til å stille strengere krav.

Det er også mye usikkerhet knyttet til utslippskutt i jordbrukssektoren. Dette er delvis fordi det avhenger av avtalen med jordbrukssektoren. Her trengs det flere tiltak for å nå målet om 5 millioner tonn CO₂e utslippsreduksjon innen 2030, sær- lig når det gjelder endret kosthold, hvor det ikke er nye tiltak, til tross for at Miljø- direktoratets utredning om klimatiltak mot 2030 viser at kostholdsendringer kan levere det største bidraget mot å nå kli- mamålene. Planen i jordbruket avhenger i stor grad om innblanding av kjemikalier

i fôr som reduserer metanutslipp, en ny teknologi som fortsatt er usikker, og som det ikke kom noen konkrete tiltak for i for- slaget til statsbudsjett.

Olje og gass: Petroleumsnæringen er Norges største kilde til hjemlige utslipp, bidrar til store utslipp i andre land og må omstilles for å kunne skape rom for bæ- rekraftige arbeidsplasser (Les mer under «Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bæ- rekraftige» nedenfor).

For å nå 1,5 gradersmålet, viser en rekke studier at det ikke er rom for å lete etter mer olje og gass eller godkjenne utbyg- ging av nye felt. I september 2023 publi- serte det internasjonale energibyrådet sitt oppdaterte veikart for hvordan verden kan nå netto null utslipp innen 2050. I likhet med veikartet fra 2021, viser også det oppdaterte veikartet at det ikke vil være behov for nye investeringer verken i kull, olje eller gass. Regjeringens eget eksper- tutvalg, Klimautvalget 2050, har i oktober 2023 også foreslått at Norge slutter med oljeleting og vedtar en plan for en omstil- ling av petroleumsnæringen. Regjeringen var imidlertid raskt ute med å avvise ek- spertutvalgets råd der det kolliderer med oljenæringens interesser.

I 2022 fikk SV gjennomslag i budsjettfor- handlingene for å avlyse tildeling av nye letelisen- ser gjennom 26.konsesjonsrunde i denne stortingsperioden. Samtidig fort- setter regjeringen å tildele nye letelisen- ser gjennom den årlige TFO-ordningen "Tildeling i forhåndsdefinerte Områder". Tildelingen av letelisen- sene som ble lyst ut i TFO 2022, kom i januar 2023. TFO-områ- det utvider seg stadig lenger inn i sårbare områder i Arktis, langt unna eksisterende infrastruktur. Én av lisensene er for eksem- pel tildelt midt i oppvekstområdet til den rødlista lomvien. På grunn av ny kunnskap om sjøfugl er området foreslått som nytt

SVO (særlig verdifullt og sårbart område) i forbindelse med oppdateringen av forvaltningsplanene. Dette har imidlertid ikke stoppet regjeringen fra å tildele nye letelisenser i området. 24.januar 2023, kun to uker etter at regjeringen hadde delt ut nye letelisenser til oljenæringen, sendte de ut på høring 78 nye oljeblokker i Barentshavet og 14 blokker i Norskehavet som selskapene kan søke på gjennom [TFO 2023](#). 2023 markerte også et rekordår for godkjenning av nye olje- og gassfelt. Oljeskattepakken som ble gitt til oljenæringen under koronapandemien førte til en [investeringsboom](#) og i løpet av 2023 har regjeringen godkjent minst 17 nye utbyggingsplaner. Dette er en soleklar rekord på nye godkjenninger gitt på ett år i norsk petroleumshistorie.

Godkjenningen av nye olje- og gassfelt er kontroversielt i klimasammenheng. I [høyesterettsdommen](#) i Klimasøksmålet mot staten ble det slått fast at Norge også har et ansvar for utslippene fra oljen og gassen som selges og brennes i utlandet. Nye utbyggingsplaner må derfor konsekvensutredes i et 1,5 graders scenario, hvor også disse utslippene tas med i beregningen. I forbindelse med godkjenningen av nye oljefelt våren 2023, engasjerte olje- og energidepartementet derfor Rystad Energy for å utrede konsekvensene av økt produksjon fra nye olje- og gassfelt på norsk sokkel. [Utredningen fra Rystad](#) viste at mer norsk olje og gass vil kunne ha en positiv effekt på det globale klimaet, i alle fall i et 2030-perspektiv. Rapporten høstet [sterk kritikk](#) både fra miljøbevegelsen og en rekke forskere. Da Vista Analyse gjorde tilsvarende [utredning](#) på oppdrag fra Naturvernforbundet og flere andre organisasjoner, [kom de frem til motsatt resultat av Rystad Energy](#). Funnene i Vista Analyse sin rapport er også i tråd med [tidligere fagfelleverdert forskning](#). Greenpeace og

Natur og Ungdom har i likhet med Naturvernforbundet vært sterkt kritisk til at regjeringen har godkjent en rekke nye olje- og gassfelt uten å ta tilstrekkelig hensyn til de globale klimavirkningene. Derfor har de nok en gang [gått til søksmål mot staten](#). Saken blir behandlet i retten 28.november til 4.desember 2023.

Regjeringen har ikke bare jobbet aktivt for å opprettholde oljenæringen her hjemme i Norge. De har også drevet lobbyvirksomhet på vegne av oljenæringen internasjonalt, som for eksempel i forhandlingene om [en grønn allianse med EU](#). Lekkasje fra forhandlingene om alliansen, viste at Norge prøvde å få EU til å støtte fortsatt leting og utvinning av olje og gass. EU avviste på sin side Norges forsøk, og forsøkte i stedet å få Norge til å gå med på et forbud mot fossil utvinning i Arktis. Den endelige avtalen som ble signert i april, var et kompromiss. Alliansen handlet først og fremst om et samarbeid rundt ulike grønne næringer, som havvind, hydrogen og CCS. EU sto imot presset fra Norge for en oljevennlig avtale og tok ansvar ved å få Norge med på føre-var-prinsippet og en raskere overgang vekk fra fossil energi i Arktis. Alliansen forplikter Norge til å jobbe med EU for å nå Parisavtalens mål. Med dette forsterker avtalen det faglige grunnlaget i Klimapanelets, IEAs og Klimautvalget 2050s rapporter om at Norge ikke bør lete etter mer olje og gass, men heller begynne en rettferdig omstilling til andre og mer bærekraftige løsninger. EU har også [gitt signaler om en sluttdato for langsiktige gasskontrakter i 2049](#).

Når det gjelder utslippene fra utvinning av norsk olje og gass her hjemme i Norge, vil petroleumsnæringen ifølge Grønn bok heller ikke greie å kutte utslipp i tråd med egne mål (50 prosent utslippskutt sammenlignet med 2005) innen 2030. Norsk oljeutvinning må med andre ord bremses

både av hensyn til våre egne klimamål og globale utslipp.

Energieffektivisering: For å kutte utslipp trengs store mengder fornybar energi, blant annet til elektrifisering av transport og grønn industri. Energieffektivisering og -sparing er derfor avgjørende for å nå klimamålene, i tillegg til at det sparer naturen for inngrep fra ny energiutbygging.

Energikommisjonen var en viktig begivenhet for energidebatten i 2023. Kommissjonsmedlemmene var delt i synet på hvor mye ny fornybar kraft som trengs i det grønne skifte, men var samstemte på storstilt energieffektivisering som den raskeste og minst kontroversielle veien til å skaffe mer kraft. Kommisjonen oppga potensialet for energieffektivisering innen 2030 til 15-20 TWh for bygg, for varmepumper 6-11 TWh og for solceller 5 til 10 TWh. Regjeringen fulgte opp med Handlingsplan for energieffektivisering i alle deler av norsk økonomi. Det er positivt at regjeringen anerkjenner hvor viktig det er med forsterket politikk for energifrigjøring. Norge har lenge savnet en samlet plan for dette. Dessverre inneholder planen lite annet enn oppsummering av eksisterende mål og virkemidler. Direktoratet for byggkvalitet (DiBK) og Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE) har fått noen viktige utredningsoppdrag, men ingen tydelig marsjordre fra regjeringen.

I et felles brev til regjeringen fra hele 34 forbruker-, fag-, miljø- og arbeidslivsorganisasjoner ble det etterlyst klare og etterprøvbare mål og bedre støtteordninger for energieffektivisering i bygg. Dessverre ble dette ikke fulgt opp i forslaget til statsbudsjett for 2024

Samferdsel: Transport er både en stor utslippskilde og truer naturen gjennom infrastrukturbygging.

Både Revidert nasjonalbudsjett for 2023 og statsbudsjettet for 2024 opprettholder

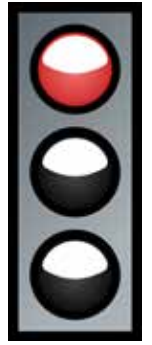
det høye trykket på bygging av motorveier. Fortsatt nye motorveier strider med forsiktige signaler fra regjeringen om å legge om kursen i veipolitikken, der vedlikehold og utbedring av eksisterende veinett gis langt høyere prioritet. Sammen med de tidligere nevnte endringene som gjorde det billigere å kjøre bensinbiler enn elbiler, ble 2023 ikke vitne til en ny kurs i samferdselspolitikken. Forventningene for ny Nasjonal transportplan (NTP) i 2024 er derfor enda høyere, særlig siden dagens NTP ble forberedt uten hensyn til Norges klimamål.

I forslaget til statsbudsjett for 2024 er støtten til utslippsfrie anleggsplasser foreslått kuttet, noe som forverres av skrottingen av Klimasats-ordningen og mangel på økt støtte til utslippsfrie anleggsmaskiner. Det kom også lite på grønn skipsfart.

Industri: Flere tiltak for grønnere industri som regjeringen ble enig med SV om i budsjettforhandlingene i 2022, ble ikke fulgt opp i statsbudsjettet for 2024. Det kom for eksempel ingen nye krav for CO₂-kompensasjonsordningen i industrien knyttet til klimakutt eller energieffektivisering, selv om "gulvet" for kompensasjonen (minimumsnivået i kvoteprisen som er der kompensasjonen begynner) ble økt.

Skog og areal: Regjeringen har foreslått å kjøre skogkreditter og utslippsenheter i EU-land hvor skogen tar opp mer CO₂ enn det er krav om i EU-regelverket for å skjerme norsk skogbruk fra å bli underlagt et regelverk som kan redusere eller stanse hogst. Det brukes 3 milliarder kroner på dette i stedet for å stanse hytte- og veiutbygging og andre aktiviteter som bygger ned skogen og dermed øker utslipp fra skog- og arealsektoren. Dette skjer samtidig som regjeringen foreslår kutt i skogvern i statsbudsjettet for 2024.

Bevare og restaurere naturmangfold

Overordnet mål: Norge jobber for de mest mulig ambisiøse naturmålene internasjonalt og følger opp med konkret politikk hjemme som gir reelt vern til større deler av natur basert på best tilgjengelig kunnskap.

Utvalgte vurderingskriterier:

Arealforvaltning: Hensyn til natur og klima veier tungt i utbyggings- og andre forvaltningssaker

Hav og vassdrag: Mye større deler av havområder får reelt vern og opprydning hvor nødvendig

Skog og myr: Økt, reelt vern av skog og myr, og økt restaurering av myr

Vern av arter og areal: Flere prioriterte arter og utvalgte naturtyper vernes, vern av arter og økosystemer styrkes og 30 prosent-målet for naturvern i den globale naturavtalen må gjelde for Norge

Vern i energiutbygging (omtales under "Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige"): Ny energiutbygging skjer kun der det er helt nødvendig og med helhetlig natur- og klimahensyn i planlegging og konsesjonsbehandling

Vurdering: Rødt

Naturavtalen som ble signert i Montreal ved årsskifte, har ikke ført til noe taktskifte i norsk arealpolitikk. Noe av det første som regjeringen gjorde etter Montreal-avtalen ble inngått, var å endre verneforskriftene slik at en motorvei kunne bygges gjennom et naturreservat. Det har kommet noen lovende signaler om en ny retning i veipolitikken. Likevel inneholdt forslag til statsbudsjett for 2024 mye penger til motorvei, men kutt i skogvern og manglende satsinger på naturvern.

Ifølge en rapport fra [FNs naturpanel](#) er arealendringer den største trusselen mot naturmangfoldet i verden. Arealtap og -endringer er også den største trusselfaktoren mot rødlista arter og naturtyper i Norge. I [2018](#) var det kun 11,5 prosent villmarkspreget natur igjen i Norge. Klare rammer er avgjørende for natur og biologisk mangfold er helt nødvendig for en rettferdig omstilling, men det er dessverre flere tilfeller hvor det er uklart hvorvidt vern betyr vern i Norge.

Norge var en pådriver for å få på plass en ny internasjonal naturavtale, "naturens Parisavtale", på slutten av 2022 i Montreal. Naturvernforbundet sammen med Forum for utvikling og miljø, BirdLife Norge, Framtiden i våre hender, Sabima, Spire og WWF Verdens naturfond lanserte i [2023 en omfattende veileder](#) med 300 anbefalinger for hvordan Norge skal nå målene i naturavtalen innen 2030. Utgangspunktet er at et naturrikt land som Norge, med ansvar for både europeisk villmark, Arktis og store havområder, må sørge for representativt vern av minst 30 prosent av hav og land, og restaurere minst 30 prosent av ødelagt natur innen 2030. Det er også viktig at det blir forbudt å omgjøre vernet når det først er vedtatt.

Per i dag er kun 17,6 prosent av landarealene våre underlagt vern. Vernet er lite representativt og mye av den aller viktigste naturen er dårlig representert i områder som er vernet. Kun cirka én prosent av havområdene våre er vernet. Det er med andre ord enormt forbedringspotensial. Dessverre fortsetter regjeringen å vedta politikk og bevilge midler på en måte som strider mot målene de selv setter for landet.

Arealpolitikk: Lågendeltaet var vernet etter de strengeste bestemmelsene vi har i Norge. Det ble søkt om dispensasjon for utbygging av en ny firefelts motorvei for 110 km/t gjennom Lågendeltaet, en søknad som var blant de få som blir avvist. Men regjeringen bestemte seg likevel for å endre verneområdet for å presse gjennom utbyggingen. Regjeringen har som kompensasjon vedtatt å verne et område lenger nord i Gudbrandsdalen, Rykkhustjønnin. Dette er et vern som har vært forberedt i flere år, og som ikke har noe med E6-utbyggingen å gjøre. I tillegg utvides Lågendeltaet naturreservat med et par evjer, og Gausadeltaet skal restaureres og vernes. Dette er positive tiltak isolert sett, men kunne utmerket godt ha vært gjort uten utbygging av E6 gjennom Lågendeltaet.

I fjor høst viste en undersøkelse at 9 av 10 søknader om dispensasjon fra vern ble innvilget. Det er en lang rekke inngrep som er lovlig i verneområder, selv uten å søke om dispensasjon. Som eksempel er bunntåling og industrielt fiske lov i marine verneområder, uten søknad. Vernede vassdrag er også i praksis kun beskyttet mot utbygging av kraftanlegg, ikke mot andre inngrep. Det er stadig tilbakevendende diskusjoner om utbygging i verne- vassdrag.

Et godt eksempel av et område hvor arealforvaltning må forbedres, er hyttebygging. Det har vært noen positive signaler i noen regioner, som fikk en del oppmerksomhet under lokalvalget (ikke minst at 46 kommuner diskuterer hyttebrems), men det er fortsatt usikkert om det kommer tilstrekkelig politikk som kan bremse omfanget av hyttebygging.

Gruvedumping til sjøs: Norge er ett av kun to land i verden som tillater nye prosjekter som deponerer gruveavfall til sjøs. I år har Naturvernforbundet og Natur og

Ungdom saksøkt staten for at det tillates dumping av gruveavfall i Førdefjorden. Nordic Rutile har fått tillatelse til å dumpe gruveavfallet rett i fjorden uten krav om å utrede hvordan avfallet kan minimeres, slik at man kan få til andre og mer miljøvennlige løsninger. Tillatelsen for gruve- dumping er et klart brudd med gjeldende lover, avfallsforskriften og EUs mineralavfallsdirektiv. Ifølge lovverket skal det lages en plan for håndtering av avfall fra gruve- drift. Målet er å redusere avfallsmengden til et minimum, hindre skade på miljøet og sikre at ressurser ikke går til spille. Dette skal være en integrert del av prosessen, helt fra starten. Da utslippstillatelsen ble gitt i 2015 forelå det ingen slik plan. Det var først etter at Naturvernforbundet og Natur og Ungdom sendte varsel om søks- mål til Klima- og miljødepartementet i mai i år at Miljødirektoratet bestilte planen fra gruveselskapet. EFTAs overvåknings- organs (ESA) har etter klager opprettet sak med gjennomgang av planene om gruedumping i Førdefjorden og Repparfjorden. I sin foreløpige konklusjon skrev ESA at sjødeponiene er i strid med EUs mineralavfallsdirektiv. Nordic Rutile har slitt med å finansiere gruveprosjektet, og Nordea har trukket seg helt ut av prosjek- tet. Det er trist at saken måtte gå rettens vei og ikke ble stanset av regjeringen eller forrige regjering tidligere. Kostnadene knyttet til saken viser hvor vanskelig det er å sikre rettsvern for miljøet.

Gruvedrift på havbunnen: Gruvedrift på havbunnen kan bli Norges største natur- inngrep noensinne. Det risikerer å utrydde arter vi ikke vet finnes, forstyrre verdens største karbonlager og sette verdens fiske- bestander i fare. Faglige råd i Norge, fra blant annet Havforskningsinstituttet og Miljødirektoratet, har vært helt imot regje- ringens planer og internasjonal motstand har økt i 2023. 21 land, inkludert Tyskland,

Frankrike, Portugal, Fiji og Palau, som Norge leder Havpanelet sammen med, samt Europaparlamentet, har tatt til orde for en pause eller forbud mot den nye industrien. Miljøorganisasjoner over hele verden aksjonerte mandag 2. oktober mot regjeringens planer om å utvinne mineraler på havbunnen uten å ha i nærheten av nok kunnskap om konsekvensene. Organisasjonene krevde at Jonas Gahr Støre går av som leder av Høynivåpanelet for en bærekraftig havøkonomi – også kalt Havpanelet – om ikke Norge snur i saken om gruvedrift på havbunnen og stanser åpningsprosessen. Dessverre er regjeringen innstilt på å fortsette med sine svært omstridte planer.

Energiutbygging: Energikommisjonen var som nevnt ovenfor svært positiv når det gjaldt behovet for energieffektivisering, men førte til en svært polarisert debatt om energiutbygging. Naturvernorganisasjoner la vekt på at tiden for nedbygging av natur for kraft må være over, det gjelder vindkraft, vannkraft eller andre kilder. Kommisjonen var til tross for svært optimistiske anslag om fremtidig energiutbygging tydelig på at det må satses mer på solkraft, at en sertifiseringsordning for miljøkartlegginger før kraftutbygginger bør vurderes og at folkeretten, menneskerettigheter og urfolksrettigheter skal respekteres og ivaretas i energiutbygging. Likevel er det enn så lenge uklart hvordan Energikommisjonen vil følges opp med konkret politikk.

Det er flere områder hvor planer om energiutbygging for ofte ikke-bærekraftige mål truer naturmangfold. Regjeringen har storstilte planer om kraftutbygging i Finnmark i forbindelse med elektrifisering av LNG-anlegget på Melkøya. Det er dårlig nytt for både naturen og klimaet. Olje- og gassnæringen grønnvaskes, siden utslippene flyttes til utlandet, mens presset på

naturen øker og verdifull fornybar energi brukes på en industri som må fases ut. Regjeringen gir med disse planene grønt lys for bygging av kraftlinja fra Skaidi til Hammerfest, som også innebærer nett fra Skaidi til Lebesby (som er under behandling hos NVE), noe som vil ramme reindrifta i området hardt, noe som kommer på toppen av Fosen-saken. Omfattende inngrep og utbygging av området har ført til et økende press på arealene som reindriftnæringen bruker, slik NVE også påpeker i sin vurdering. Samtidig er Sametingsrådet klare på at de ikke har blitt involvert i beslutningen, noe som er enda mer bemerkelsesverdig i lys av Fosen-saken (som omtales nærmere under “Sikre urfolks og minoriteters rettigheter” nedenfor).

Regjeringens mål er å bygge minimum 30 GW havvind innen 2040, og da må det utredes hvor denne nye kraften kan bygges. Til sammenligning er total installert effekt fra all vannkraften i Norge omtrent 33 GW, og fra all vindkraft er det omtrent 4,7 GW. Det forventes kun 4,5 GW (først rundt 2030) fra de to områdene som allerede er lyst ut. Derfor har mange stilt spørsmålstegn ved hvor realistisk regjeringens mål er. Det er særlig viktig at prosessene rundt havvind ikke gjentar feilene som ble gjort med altfor mange landbaserte vindprosjekter, da miljøverdier ikke ble godt nok ivaretatt i prosessen. NVE har foreslått 20 nye områder for potensielle havvindutlysninger som skal konsekvensutredes på overordnet nivå innen 2025, men basert på dagens mangelfulle kunnskap. Etter naturavtalen, burde staten startet i andre enden: Først ved å sette av 30 prosent av havområdene våre til vern, og deretter ved å veie andre hensyn, inkludert regjeringens storsatsing på havvind og andre næringsinteresser. Beslaglegges store arealer til havvind og andre nærings-

formål før vern vurderes, kan det torpedere Norges internasjonale forpliktelser. Med økende press på naturen fra både klimaendringer og næringsaktivitet må myndighetene også se på den samlede belastningen på havområdene. Derfor må havvindsatsingen være føre-var.

Det er også verdt å merke seg at Norges grønne avtale med EU legger vekt på at Norge på sikt eksporterer grønt hydrogen til europeiske land, noe som også er gjenstand for avtaler med Tyskland. Det er vanskelig å se for seg hvor Norge kommer til å finne de store mengdene kraft som trengs for å fremstille grønt hydrogen til eksport, i tillegg til alle de andre planene regjeringen har for økende kraftforbruk til hjemlige industrier og aktiviteter i Norge (spesielt med tanke på manglende planer for storstilt energieffektivisering). Dessverre er det lite offentlig debatt om hvor realistiske Norges planer for eksport av fornybar kraft i form av grønt hydrogen faktisk er - og hvilke bruksområder hydrogen faktisk passer til.

I forslaget til statsbudsjett for 2024 sier regjeringen at den skal utrede om et beløp tilsvarende 0,2 øre per kWh av vindkraftproduksjonen avsettes til lokale formål som natur, reindrift og andre formål direkte berørt av arealbruken. Det kommer altfor sent for mange prosjekter, ikke minst Fosen, som har skapt mistillit som går langt utover enkelte prosjekter.

I juli ga olje- og energidepartementet endelig avslag på utsatt frist for idriftsettelse av Bremangerlandet vindkraftverk, som er et kroneksempel på feilene som har blitt gjort i prosessene rundt utbygging av vindkraft på land i Norge. Det særegne fjellplataet i Bremanger er dominert av myr, fjellvann, gamle støler og stier – omkranset av stupbratte klipper som kaster seg ned i havet. Opprinnelig ga NVE avslag på konsesjonssøknaden

på grunn av de betydelige landskaps- og friluftslivsverdiene i området. Men da vedtaket ble påklaget, gjorde Olje- og energidepartementet om NVEs avslag, slik at selskapet likevel fikk konsesjon. I etterkant av saksbehandlingen kom det imidlertid frem at naturkartleggingene av området hadde vært svært mangelfulle og at kunnskapsgrunnlaget derfor var utilstrekkelig blant annet på temaene fugl, flaggermus og myr.

Oppdrett: Oppdrettsnæringen skaper flere miljøutfordringer. Det har vært fremgang på noen enkeltsaker. Det ble heldigvis ikke oppdrettsanlegg i de rike fugleområdene ved Sklinna i Trøndelag. Miljødirektoratet stadfestet vedtaket om å si nei til planene. Likevel er det større bildet fortsatt svært problematisk. Antallet villaks inn til norske elver er halvert siden 1980-tallet. Det er det mange grunner til. I dag er det lakseoppdrett som står for særlig mye negativ påvirkning på villaks og sjørret. De største truslene er rømming og genetisk utarming av villaks, samt den enorme produksjonen av lakselus i oppdrettsanleggene som igjen dreper villfisk. I tillegg er det mye uorganisk og organisk forurensing fra lakseoppdrett. Naturvernforbundet, Norske Lakseelver, Sabima og Norges Jeger og Fiskerforbund sendte i 2023 et brev til ESA (Eftas overvåkingsorgan) med en detaljert oversikt om norsk oppdrettsindustri sin enorme negative biologiske og kjemiske påvirkning, og krevde nye tiltak fra norske myndigheter. Norge bryter intensjonene med EUs vanndirektiv og vannforskriften fordi myndighetene unnlater å ta med og vurdere de store negative biologiske effektene fra oppdrettsindustrien i vannforvaltningen.

Skog: Skogene våre er økosystemene med dårligst økologisk tilstand i Norge. Vi setter stadig nye rekorder både i ensformig planting og hogst. De siste 25 årene

har areal med naturskog blitt redusert med 28 prosent. Over halvparten av de rike naturskogene på Østlandet har blitt tapt siden 2000. Etter mange årtier med industrielt skogbruk er det svært lite gamle naturskoger igjen. Hele 48 prosent av artene på den norske rødlisten lever i skogen, 1132 av dem er truet av skogbruk.

Skognæringen har ikke kunnskap om naturen i skogene de hogger ned. Det er store mangler i miljøregistreringene (MiS) som skulle fanget opp leveområder for truede arter og andre store naturverdier. Siden 2015 har fire av de største selskapene i skognæringen fortalt om omfattende feilhogst. Det dreier seg om nesten 200 tilfeller, og særlig viktig natur som skulle fått stå i fred, er hogd. Til tross for disse stadige bruddene på egne regler har ingen mistet miljøsertifikatet PEFC, som er en forutsetning for salg av tømmer til industrien.

SV fikk gjennomslag for mer penger til skogvern i Revidert nasjonalbudsjett etter at regjeringen hadde foreslått kutt, men det kom nye kutt i forslaget til statsbudsjett for 2024. Midlene til naturbevaring fra før er svært små og det står mange skogeiere i kø for å verne skogene sine gjennom frivillig vern.

Vern av arter: Regjeringen vedtok før jul at tre av de norsk-svenske ulveflokkene inne i ulvesona skulle skytes etter at Naturvernforbundet høsten 2022 hadde

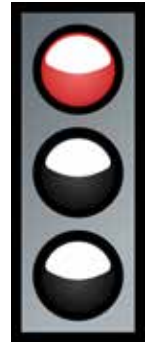
klagd på Rovdyrnemndenes vedtak om å skyte disse tre grensefamiliene samt den helnorske Mangen-familien. Regjeringens vedtak ble tatt til domstolen gjennom midlertidig forføyning av NOAH, WWF og Foreningen Våre Rovdyr. Oslo tingrett stanset årets lisensfelling av ulv. Kort tid etter bestemte likevel lagmannsretten at ulven skulle skytes. Rovdyrnemndenes vedtak var uholdbare og ville mer enn halvert antall ulv i ulvesonen, ned til et nivå som ligger under Stortingets vedtatte bestandsmål.

1. februar startet gaupejakta og 51 gauper kunne skytes i vinter. Dette var en for høy kvote for en sterkt truet art som ligger langt under bestandsmålet. Gaupebestanden (58,5 ynglinger ved siste registrering) var mye lavere enn Stortingets vedtatte mål på 65 årlige ynglinger.

Fremmede arter kan skade norsk natur. Den nye fremmedartslista for 2023 viser at 40 prosent av artene har havnet i en mer alvorlig kategori. I tillegg er omtrent 1100 såkalte dørstokkarter vurdert i arbeidet med den nye fremmedartslista. Dette er arter som ennå ikke har spredd seg i norsk natur, men som har potensial til å gjøre det. Artsdatabanken forventer at et stadig varmere klima vil føre til at flere av disse dørstokkartene vil bli i stand til å etablere seg i norsk natur på sikt.

Sikre bærekraftig forbruk

Overordnet mål: Redusere det materielle forbruket i Norge og lage langsiktig plan for redusert forbruk, bedre utnyttelse av avfallsressurser og et lavere miljøavtrykk fra både produksjon og forbruk.

Utvalgte vurderingskriterier:

Produsentansvar: Lovfestet krav til produsenter med et reelt ansvar for å redusere miljøavtrykket fra de produktene som blir omsatt på det norske markedet.

Plastreduksjon: Forbud mot unødvendig engangspplast, og avgift på bruk av jomfruelige materialer.

Avgifter: Momsfritak på reparasjon, utleie, abonnementer, samt salg av brukte klær, sko og andre forbruksvarer.

Vurdering: Rødt

Også i år kommer de fleste positive initiativene innen redusert avfall, gjenbruk og resirkulering fra EU. Norge har sammen med andre land fremmet viktige krav i europeiske organer, men må være mer aktiv med oppfølging av internasjonale forpliktelser hjemme. En arbeidsgruppe om produsentansvar i klesindustrien har levert en rapport til regjeringen med forslag som kan utgjøre et gjennombrudd, men må følges opp med konkret politikk.

I gjennomsnitt bruker én nordmann 18,6 tonn råvarer for å dekke sitt årlige forbruk, det vil si vekten av fire afrikanske elefanter. Til sammenligning er verdensgjennomsnittet per person 4,9 tonn. Den norske overforbruksdagen kommer så mye tidligere enn den globale. Norge har en av de minst sirkulære økonomiene blant de avanserte økonomiene. En studie fra SINTEF viser at sammenhengen mellom forbruk i kroner og artstap er sterk.

Likevel ligger Norge fortsatt bak utviklingene rundt sirkulærøkonomi i EU. Regjeringen jobber fortsatt med en handlingsplan for sirkulærøkonomi som allerede burde kommet.

Ny politikk kommer mest fra Brussels, ikke Oslo.

Produsentansvar: I juli kom EU-kommisjonen med et lenge etterlengtet lovforslag for å redusere miljøavtrykkene fra tekstil- og matsektoren. Forslaget omfatter utvidet produsentansvarsordning for tekstil, herunder strengere krav om sortering av tekstiler som sendes ut av landet, krav om en reduksjon på 10 prosent i matsvinn i landbruk og matforedling innen 2030, samt krav om å redusere matsvinn fra husholdninger, dagligvarehandel og restauranter med 30 prosent innen 2030. Kommisjonen foreslår likevel ikke konkrete målkrav for verken ombruk eller fiber til fibermaterialgjenvinning av tekstilavfall. Krav om bedre sortering før man sender ombrukstekstiler ut av landet er et nødvendig og langt steg i riktig retning, men kravene om å redusere matsvinn ble satt for lavt.

I oktober kom en arbeidsgruppe bestående av miljøorganisasjoner, Virke, NHO Service Handel, Fretex og andre med en rapport på oppdrag fra Klima- og miljødepartementet som foreslår flere nye tiltak for produsentansvar i klesindustrien, inkludert at importere og selgere må betale for innsamling, ombruk og resirkulering, samt mål om å få ned mengden klær som kommer inn på markedet. Dette er en del av regjeringens arbeid med produsentansvar for tekstiler.

Plast: 25. september vedtok Europakommisjonen et større restriksjonsforslag mot tilsatt mikroplast under det europeiske kjemikalierregelverket REACH, som også vil gjelde for Norge. Her i Norge vil forbudet omfatte noen av de største kildene til mikroplast i naturen. Blant annet gummi-granulat i kunstgressbaner, kosmetikk og maling vil omfattes av forbudet. Noen av produktene, som for eksempel gummi-granulat, har likevel fått overgangsperioder på mellom 4 og 12 år. Samtidig foregår det en egen reguleringsprosess for å bekjempe utslipp av mikroplast som følge av

avskaling eller slitasje på produkter. Her vil flere av de gjenværende store kildene som bildekk, plastpellets, syntetiske tekstiler og bunnstoff til bruk på båt omfattes.

Miljøgifter: I februar 2023 leverte Norge, sammen med andre land, et forslag til det europeiske kjemikaliebyrået ECHA om å begrense bruken av alle PFAS-stoffer. Målet var å ende opp med et forbud mot stoffene, som har svært uheldige egenskaper for mennesker og dyr og finnes i alt fra regnjakker til stekepanner og skismøring. Forslaget er under behandling i ECHA.

Tilpasse samfunnet til klimaendringene

Overordnet mål: Tilstrekkelig samordning mellom departementer, etater, staten og kommunen og oversikt om sårbarhet til klimaendringene, slik at det kan iverksettes nødvendige tiltak for å sikre eksisterende bebyggelse og infrastruktur og beskytte innbyggere.

Utvalgte vurderingskriterier:

Tilstrekkelige midler og nasjonale rammer for tilpasning i hele landet

Fremgang i innhenting av etterslepet i vedlikehold av infrastruktur

Flere kommunale planer for klimaendringenes virkninger

Vurdering: Rødt

Ekstremværet Hans har vist hvilke enorme utfordringer Norge står overfor for å ruste landet for klimaendringene som kommer. I lys av sommerens klimakatastrofer, virker regjeringens klimatilpasningsmelding fra juni 2023 allerede utilstrekkelig for å møte disse utfordringene. Det er likevel bra at en ny tilpasningsmelding har kommet og det bør bare være det første steget i en

kraftig økning i tilpasningsarbeidet over hele landet.

Ulike deler av landet er utsatt for ulike konsekvenser av klimakrisen. Ifølge en rapport fra Cicero og Vestlandsforskning fra 2019, blir de største temperaturøkningene i nordlige og indre strøk av Fastlands-Norge, mens Arktis vil oppleve enda høyere temperaturstigninger. Ifølge en rapport fra If Skadeforsikring og CICERO, sammenlignet med 2000-2009, var det en dobling i naturskadehendelser i perioden 2010-2019. Sammenlignet med gjennomsnittet de siste 20 årene, har kostnadene i forbindelse med styrtregn, flomskader og stormflo/skred økt med henholdsvis 350 prosent, 176 prosent og 150 prosent. Kostnadene for naturskadene fra 2010 og 2019 var på 16 milliarder kroner. Selv om If Skadeforsikring og CICERO fant at norske kommuner ble bedre på klimatilpasning fra 2019 til 2020, trengs det øremerkede midler til tilpasning, og nye statlige krav og retningslinjer, særlig for utbyggere. En av fire

kommuner hadde ikke vurdert hvordan klimaendringer kan påvirke kommune. Rådgivende Ingeniørers Forenings (RIF) «State of the Nation»-rapport i 2021 viste at oppgraderingsbehovet på offentlige bygg og infrastruktur er 3200 milliarder kroner, noe som også er viktig i sammenheng med klimatilpasning. Ekstremværet «Hans» sommeren 2023 viser hvilke enorme utfordringer og skader som klimaendringene kan gi i Norge, og var anslått til å koste minst 4 milliarder kroner i august, noe som kan øke etter fullstendig skadekartlegging.

Norges første klimatilpasningsmelding siden Stoltenberg II-regjeringen for over 10 år siden ble lansert av klima- og miljøministeren i juni i år. Regjeringen vil utvide det nasjonale målet for klimatilpasning til at «samfunnet og økosystemene skal forberedes på og tilpasses klimaendringene», en viktig anerkjennelse av naturens rolle i klimatilpasning som legger enda mer press på behovet for bedre naturpolitikk. Regjeringen vil innføre et forbedret styringssystem for nasjonalt tilpasningsarbeid, utarbeide en nasjonal klimasårbarhetsanalyse hvert fjerde år og innføre rutiner for å oppdatere regjeringens politikk for klimatilpasning, inkluderer ny stortingsmelding om klimatilpasning om fire år.

Det var likevel få detaljer om hvordan styringssystemet skal bli og hvordan det skal bidra til bedre koordinering mellom ulike nivåer i staten og kommuner. Det var få nye tiltak i meldingen utover oppfølging av bevilgningene i forrige statsbudsjett, for eksempel for etablering av en ny nasjonal dataplattform for klima- og hydrologiske fremskrivninger.

Stortingsmeldingen førte heller ikke til noen nye tiltak i forslaget til statsbudsjett 2024. Forslaget innebar en reell nedgang i midlene kommunene kan søke på for klimatilpasning, til tross for ekstremværet «Hans». Tilskuddsordningen er på samme nivå som 2017.

Tilpasningsmeldingen var tydelig på at regjeringen skal følge opp Hurdalsplattformen om vedlikeholdsetterslepet i transport og det vil være viktig i utarbeidelse av Nasjonal transportplan (NTP) i 2024.

Dette bør være et minimum. Sårbarheten til vår infrastruktur og behovet for en enda større satsing på tilpasning, vises av at Randklev bru over Gudbrandsdalslågen i Ringebu, som kollapset under ekstremværet Hans i august, fortsatt ikke er reparert i november 2023 - og ingen vet når brua vil være oppe igjen. Det betyr at det per i dag ikke er noen togforbindelse mellom Oslo og Trondheim over Dovre.

Støtte bærekraftig utvikling globalt

Overordnet mål: Norge gir internasjonal klima- og miljøfinansiering i tråd med vårt rettferdige andel av den globale miljødugnaden.

Utvalgte vurderingskriterier:

En opptrappingsplan for klimafinansiering til utslippskutt og klimatilpasning i land i sør, i tråd med våre globale klimaforpliktelser.

En ny internasjonal naturavtale med et mål om 30 prosent effektivt vern av både hav- og landområder innen 2030
Norge bidrar til å nå alle bærekraftsmålene, hjemme og i utlandet

Vurdering: Gult

Regjeringen hevder at Norge allerede har oppfylt fordoblingen av klimafinansiering som ble lovet i fjor (innen 2026). Det er bra at flere private midler mobiliseres til klimaarbeid i andre land, men private kilder kan variere fra år til år og utgjør ingen nedbetaling av Norges "klimagjeld" til land i Sør. Bærekraftige offentlige midler må i større grad sikres til klimafinansiering. Regjeringen mangler 3,1 milliarder kroner for å oppfylle eget løfte om å gi én prosent til bistand.

Bistand: Det var svært skuffende at regjeringen igjen ikke leverte et statsbudsjett med 1 prosent av BNP til bistand. Dette er enda verre når 3,8 milliarder kroner av bistandsbudsjettet går til tiltak i Norge (knyttet til ukrainske flyktninger) heller enn utviklingsland, og Sør-pakken (som øremerket midler til utviklingsland som sliter med konsekvensene av Ukraina-krigen) ikke videreføres. Dette skader responsen i land i Sør til de mange utfordringene de står overfor (inkludert klima- og miljøspørsmål), som har blitt vanskeligere etter Ukraina-krigen, så vel som Norges omdømme. Det er særlig skuffende i lys av de enorme inntektene Norge har tjent fra høye energipriser under nettopp Ukraina-krigen.

Klimafinansiering: Regjeringen har lovet en fordobling av klimafinansiering innen 2026. I år hevde regjeringen at målet allerede er nådd, men dette er fordi privat kapital som "mobiliseres" teller. Dette er uheldig av flere grunner. Klimafinansiering er en nedbetaling av Norges "klimagjeld" til verden, som et land med høye historiske og fortsatte utslipp, og store økonomiske ressurser. Privat kapital kan gå opp og ned hvert år, mens offentlige midler festet i statsbudsjettet gir bærekraftige overføringer til Sør. Private investeringer går også ikke nødvendigvis dit det er størst behov, men heller til områder

og initiativer som kan gi mest avkastning. Det er et enormt behov for offentlig klimafinansiering som også rettes til land, områder og temaer som ikke kan forventes å gi avkastning for norske aktører. Et slikt område er fornybar energi, der bistand over flere år har blitt kuttet til fordel for investeringsrettede tiltak. Det trengs fortsatt slik bistand, særlig for småskala fornybar energi og rene kokeovner som gir pålitelig, ren energi til folk som ikke er koblet til nettet og ikke kan forventes å bli koblet til nettet i årene som kommer.

Den nye statlige garantiordningen for risikoavlastning av privat kapital for fornybar energi i utviklingsland bruker midler fra bistandsbudsjettet for tapsavsetning (i stedet for bistandsprosjekter), noe som bryter med prinsippet om at klimafinansiering skal være addisjonell til (kommer på toppen av) bistandsbudsjettet. Som Forum for utvikling og miljø viser, tilsier erfaringer fra Sverige at det er vanskelig å måle hvordan garantiinstrumenter fører til utvikling og fattigdomsbekjempelse for de som trenger det mest. Det er uklare føringer for hvordan ordningene vil fungere og hvilke forventninger og føringer regjeringen legger for den. SLUG (Nettverk for rettferdig gjeldspolitik) er også bekymret for at garantiordningen kan øke gjeldsbyrden for land i Sør som allerede sliter med høy gjeld.

Det er særlig skuffende at bevilgningene til miljø og klima internasjonalt ble foreslått redusert med 50 millioner i statsbudsjettet for 2024, noe som blir verre når man tar med prisstigning og svak kronkurs i regningen. Norges bidrag til Det grønne klimafondet (GCF), som skal være hovedkanalen for klimafinansiering under Parisavtalen, økes ikke i den kommende perioden (2024-2027) fra forrige periode (2020-2023), som betyr en reell nedgang

når prisstigningen og svak kronekurs regnes med.

Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2024 økte regnskogsatsingen, men med mindre enn generell prisstigning. Regnskogsatsingen har stått på stedet hvil altfor lenge. Mye av midlene er bundet opp gjennom juridiske forpliktelser om flerårige utbetalinger. Dagens nivå gir ikke rom for ny satsing, særlig etter at vi har fått naturavtalen og det har kommet en enorm endring i innsatsen for Amazonas fra Brasils nye regjering. Videre skal mer penger til klima- og skoginitiativet ha som mål å mobilisere andre donorer gjennom å stille garantier om økonomisk støtte til regnskogland. Økt støtte til internasjonal skogsatsing er også i tråd med stortingsmerknader fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

I tillegg til støtte til utslippskutt i Sør, må Norge gi mer til klimatilpasning for land og folk som rammes hardest, ettersom dette er historisk underfinansiert i norsk klimafinansiering. Det er vanskelig å si hvor mye av ulike poster i statsbudsjettet går direkte til klimatilpasning eller hvor mye som går til tilpasning totalt, når tilpasningsarbeidet er delt over flere andre poster og satsinger flyttes mellom poster. Dette blir enda verre når ekstrabevilgningen i 2023 til matsikkerhet som en del av Sør-pakken ikke videreføres. Regjeringen hadde løftet å tredoble støtte til tilpasning innen 2025, men forslaget til statsbudsjett for 2024 viser at vi ikke er i rute.

Klimatoppmøtet COP28 i Dubai: På klimatoppmøtet i Sharm el-Sheikh i 2022 (COP27) var Norge ett av over 80 land som støttet en formulering i slutterklæringen om utfasing av alle fossile energikilder. Men flere oljeland fikk fjernet vedtaket om utfasing. I stedet ble det en svak tekst om nedfasing bare av «ineffektive» subsidier til «unabated» (urensset) fossile energikilder, mens kun kull skulle fases fullstendig ut. Presset øker derfor i år for at klimaforhandlingene skal komme med en tydelig slutterklæring rettet mot kildene for klimakrisen. Mye tyder på at Norge vil fremme ordet “unabated” for å støtte karbonfangst og -lagring (CCS), for eksempel at Norge glimret med sitt fravær fra de to siste uttalelsene fra høyambisjonsgruppe (HAC), blant annet i forbindelse med FNs spesielle toppmøte i New York i september, fordi uttalelsene var kritiske til måten CCS brukes for å så tvil om behovet for reelle utslippskutt. Det er viktig at Norge i det minste ikke motarbeider innsatsen fra mange land for å få til et sterkere vedtak, noe som gjør at nyheten om at Norge for første gang skal ta med seg næringslivsaktører til Dubai meget bekymringsverdig. I lys av dette er det også synd at det heller ikke ser ut som om Norge kommer til å komme til Dubai med nye løfter på andre områder, for eksempel økt klimafinansiering.

... gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter ved å...

Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige

Overordnet mål: Skape minst 100.000 klima- og grønne jobber i diverse næringer som støtter de andre målene/kriteriene for en rettferdig omstilling.

Utvalgte vurderingskriterier:

Gjøre eksisterende arbeidsplasser grønne i alle sektorer

Sektorvise planer for rettferdig omstilling, med klimamål og klimabudsjetter i alle sektorer

Vurdering: Rødt

Det er fortsatt slik at det er for lite grad av omstilling, det vil si en reell overgang fra fossile til bærekraftige næringer. Regjeringens grønne veikart for industri blekner i forhold til rekordinvesteringene i olje- og gassprosjekter i 2023, som også forverrer arbeidskraftmangelen for grønne næringer. Satsinger som gruvedrift på havbunnen fremstilles som "grønne", men går i feil retning, og truer Norges globale omdømme.

Grønn industri: Regjeringen lanserte et veikart for et grønt industriløft i 2022, men fulgte ikke opp med tiltak før juni 2023. Tiltakspakken utgjorde 15 milliarder over flere år og inkluderte flere positive og nødvendige initiativer, særlig i batteriproduksjon og forskning, men kun 4 milliarder i nye tilskudd. Lån og garantier utgjorde 11 milliarder. Det blekner i forhold til inves-

teringsnivået i olje- og gassprosjekter (som er på 213 milliarder totalt i 2023). Elektrifiseringen av Melkøya, som forlenger petroleumsindustrien og truer tilgang til kraft for grønn industri i nord, koster staten 13,2 milliarder. Petroleumsnæringens dominans ble også understreket av Kompetansebehovsutvalget, som i juni 2023 konkluderte at Norge ikke har kompetansen som trengs for å lykkes med det grønne skiftet. Utvalget oppga seks hovedutfordringer (som omtales nærmere under "Gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft"), inkludert at mangel på fagarbeidere, ikt-spesialister og ingeniører skyldes aller mest den høye aktiviteten og lukrative lønnsvilkår i olje og gass. Utvalget ga derfor den grønne omstillingen gult lys sett fra et kompetanseperspektiv.

Det er også kritikkverdig at gruvedrift på havbunnen, som kan være et av de største naturinngrepene i norsk historie, er omfattet av Grønt Veikart.

Grønt Veikart 2,0, en løypemelding om arbeidet med det grønne industriløftet, ble utgitt i september 2023. Nok en gang var mange av "tiltakene" ikke tiltak, men prosesser som ikke var nye, for eksempel å invitere manufacturingindustrien og solenergi til strategiprosesser i 2024, et topplederforum for manufacturing og grønne

verdikjeder, og uklart partnerskap med land som Tyskland, Danmark, Sverige og “andre sentrale land”. Det forhandles fortsatt om klimapartnerskap med maritim næring, bygg-, anlegg- og eiendomsbransjen, samt prosessindustrien. Arbeidet går for sakte, særlig i forhold til andre land. Menon Economics viser til langt større grønne subsidier i USA og EU, og beskriver regjeringens tiltakspakke som “langt unna regjeringens egne målsettinger”. For eksempel utgjør tiltakspakken bare 200 millioner kroner i årlig støtte til batteriproduksjon, mens en batterifabrikk i USA kan få opp mot 12 milliarder kroner årlig. Menon var også kritisk til at regjeringen presenterte Norges deltagelse i EUs hydrogenbank som noe nytt, mens Norge allerede var med. Hydrogenbanken gir Norge og andre land muligheten til å øke støtte til hjemlig hydrogenproduksjon, men dette ble ikke med i tiltakspakken. Norsk Industri var også kritiske, beskrev tiltakene som “neppe et fullgodt svar” på USA og EU og konkluderte at industrien er “bekymret for fremdriften” siden flere tiltak skulle få konkret innhold først i statsbudsjettet.

Likevel er det bra at det gjennom Grønt Veikart 2,0 blir økt vektlegging av klima og miljø i offentlige anskaffelser (minst 30 prosent), samt at det blir bevilget penger i forslaget til statsbudsjett for 2024 for kompetanseheving hos innkjøpere. Det kommer også en nasjonal merkeordning for bærekraftige norske produkter, og økte satsinger på næringsrettet forskning for grønn omstilling og teknisk-industrielle institutter gjennom Forskningsrådet.

Gruvedrift: I spørsmål om gruvedrift settes ofte spørsmål om samfunnsøkonomisk nytte (inkludert nye arbeidsplasser) opp mot miljøet. Det er viktig at samfunnsnytte og miljøverdier vurderes i sammenheng

i beslutninger om gruvedrift så vel som andre nye satsinger.

Til tross for problemene med flere eksisterende gruveprosjekter (omtalt ovenfor under “Bevare og restaurere naturmangfold”), kom det noen lovende signaler i år. Regjeringen la frem sin nye strategi for gruvedrift, den såkalte mineralstrategien. Her lanserte regjeringen sitt mål om at Norge skal utvikle verdens mest bærekraftige mineralnæring. Strategien legger opp til et helt nytt regime for gruveavfall, som sannsynligvis kunne forhindre at prosjektene ved Førdefjorden og Repparfjorden hadde blitt godkjent hvis de skulle søkt i dag. Et særlig godt tiltak i den nye mineralstrategien er at nye gruveprosjekter endelig må dokumentere behovet i samfunnet for ny utvinning av mineralene, og begrunne at det ikke er tilstrekkelig potensial i det sirkulære kretsløpet.

Kjernen i Naturvernforbundet og Natur og Ungdoms fjordsøksmål er spørsmålet om hvorvidt gruvedriften i Førdefjorden kunne blitt gjort på en annen, mer bærekraftig måte. Da kunne man ha utnyttet ressursene bedre og unngått sjødeponering. Det forventes at dette får en god behandling i domstolene, men også at det forsterker signalene som har kommet for en mer bærekraftig mineralstrategi.

Fornybar energi: Energiltak kan skape grønne arbeidsplasser, men det er viktig at klima og natur vurderes helhetlig i nye prosjekter.

Elektrifisering av Melkøya (som diskutert ovenfor) har igjen satt samfunnsnytte opp mot natur og klima. Det er synd at det ikke har kommet godt frem i debatten at det finnes en langt bedre og mer bærekraftig løsning til elektrifisering av Melkøya som kan sikre levedyktige lokalsamfunn i Finnmark og som innebærer langt mindre risiko for feilslåtte industriprosjekter. I en rapport fra Naturvernforbundet i Finn-

mark, utarbeidet av det samiske rådgivnings-selskapet Gávccí AS, presenterer de en alternativ og mer bærekraftig løsning for å sikre gode og levedyktige lokalsamfunn i møte med en stadig eskalerende natur- og klimakrise.

Solenergi, særlig på bygninger og der det allerede er infrastruktur, har stort potensial for å levere mer konfliktfri kraft. SV og regjeringen ble enig om flere satsinger på solenergi i Revidert nasjonalbudsjett i mai 2023, blant annet krav til solceller og/eller lokalprodusert energi på alle nye statlige byggeprosjekter (fra 2024), et mål om ny solenergi på 8 TWh innen 2030 (med en konkret handlingsplan i 2024) og et forslag om krav til solceller og/eller lokalprodusert energi på alle nye næringsbygg som skal på høring i 2024.

Regjeringen har i sitt forslag til statsbudsjett for 2024 gitt 140 millioner kroner i friske midler til NVE, RME og OED, som skal gi 80 nye stillinger som skal bidra til digitalisering, bedre analyser og dermed raskere konsesjonsbehandling av strømmettet og fornybar energiproduksjon. Hvorvidt det vil føre til bedre konsesjonsprosesser med tilstrekkelig hensyn til naturverdier, må presiseres.

Karbonfangst- og lagring (CCS): Forslaget til statsbudsjett for 2024 inneholder

2,6 milliarder kroner til Langskip, fullskalaprojektet for CCS. Langskip omfatter CCS på en sementfabrikk i Brevik, avfallsforbrenning ved Klemetsrud i Oslo, og Northern Lights, som skal transportere og lagre CO₂ fra Europa på sokkelen. Totalt skal Langskip bruke minst 20 milliarder i statlige midler.

Dersom alt går etter planen, vil Langskip/Northern Lights lagre 1,5 Mt CO₂ årlig fra og med 2024 og 5 Mt CO₂ årlig på sikt (inkludert fra kilder utenfor Norge). Til sammenligning var Norges hjemlige utslipp av klimagasser i 2022 på 48,9 Mt CO₂e. Kostnadene for CCS er dermed store, noe som påvirker blant annet prosjektet på Klemetsrud, men leverer beskjeden utslippsskutt. CCS-prosjekter har over mange år lovet mye mer enn de har levert. Bidragene fra CCS i IEAs veikart fra 2023 ble nedjustert med 40 prosent fra tidligere anslag på grunn av utfordringene med CCS. Klimautvalget var også tydelig på at CCS ikke kan erstatte reelle utslippsskutt. CCS har en rolle ved utslippspunkter der det ikke per i dag finnes noe alternativ for utslippsskutt, men kan ikke være hovedstrategien for en rettferdig omstilling som skal kutte utslipp og skade arbeidsplasser.

Sikre trygge arbeidsforhold, medbestemmelse og velferdsordninger

Overordnet mål: Norge følger de høyeste internasjonale standardene for rettigheter i arbeid og omstillingsprosesser.

Utvalgte vurderingskriterier:

Norge følger ILOs pilarer for anstendig arbeid

Det er flere regionale råd for rettferdig omstilling med partssamarbeid

Barns rettigheter sikres i klimapolitiske prosesser

Vurdering: Gult

Regjeringens rettferdige omstillingsråd har ikke hatt noen merkbare resultater og har ikke blitt en sentral pådriver i en rettferdig omstilling. Forskning

viser at flere tillitsvalgte i oljenæringen er bekymret for utviklingen i arbeidsforhold, men sosial dumping og manglende medbestemmelse i omstillingsprosesser pekt ut av fagforeninger som et stadig større problem i tillegg til en nedgang i sikkerhet. Disse og andre bekymringer for utviklingen i arbeidslivet må ta større plass i debatten om det grønne skiftet.

Grønne arbeidsplasser må være trygge og arbeidere må ha reell medbestemmelse i arbeidsplasser, og på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Det er ingen garanti for at arbeid er anstendig bare fordi arbeidsplassene merkes som «grønn». ILOs definisjon av anstendig arbeid omfatter partssamarbeid, velferdsordninger (sosial beskyttelse, også som en sosial tilpassning til klimaendringene), rettigheter på arbeidsplassen og sysselsetting. Medbestemmelse gjelder også demokratisk deltagelse for ulike grupper, inkludert barn, som har rettigheter til deltagelse gjennom Barnekonvensjonen og norsk lovgivning.

Partssamarbeid kan sikres på ulike nivåer. Oslo kommune og LO etablerte «Oslo-modellen for Rettferdig omstilling» i 2018, som skal legge til grunn for ambisiøs klimapolitikk i hovedstaden ved blant annet å etablerte et Rettferdig omstillingsråd som «skal gi kunnskap, inkludert vurderinger av konsekvenser for arbeidstakere av forslag til klimatiltak, og gi råd til byrådet». I Hurdalsplattformen vedtatt etter Stortingsvalget i 2021, vil den nye regjeringen «invitere partene i arbeidslivet og næringer til forpliktende klimasamarbeid for utslippskutt» gjennom «et nasjonalt råd for rettferdig

omstilling der arbeidslivets parter har en sentral rolle». Regjeringen har opprettet det rettferdige omstillingsrådet som ble lovet i Hurdalsplattformen. Det var likevel en tapt mulighet ikke å invitere inn flere, inkludert miljøorganisasjoner, til rådet, slik at det kunne ha en større rolle i styring av omstilling på en helhetlig måte. Møtene i rådet har vært basert på invitasjon og det er vanskelig å peke på konkrete resultater. Det samme kan sies om Oslo kommunes arbeid med rettferdig omstilling, som er enda mer uklart etter årets lokalvalg.

Arbeidet med rettferdig omstilling er ikke et abstrakt spørsmål, men er svært relevant for endringer i den norske modellen og arbeidslivet i Norge, inkludert i petroleumssektoren. Forskning viser at flere tillitsvalgte i oljenæringen er bekymret for utviklingen i arbeidsforhold, særlig det siste tiåret. Sosial dumping og manglende medbestemmelse i omstillingsprosesser pekes ut av fagforeninger som et stadig større problem, samt en nedgang i sikkerhet (som gjenspeiles i økende ulykker). Slike utfordringer ble stadig verre etter oljepriskræsjet i 2014, spesielt i leverandørindustrien, og skillet mellom lønn og arbeidsforhold i offshore oljeproduksjon sammenlignet med leverandørindustrien øker. Ordet «omstilling» i seg selv gir ifølge forskernes respondenter negative assosiasjoner for mange i oljenæringen. Derfor er det enda viktigere at både regjeringen og alle aktører som er opptatt av rettferdig omstilling har større fokus på hvordan en rettferdig omstilling for arbeidere og deres arbeidsforhold kan sikres gjennom konkrete tiltak.

Gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft

Overordnet mål: Alle får tilgang til relevant etterutdanning for bærekraft gjennom hele livet, og utdanning og opplæring for bærekraft og omstilling står sentralt i alle ledd i utdanningssystemet slik at folk er forberedt til grønne arbeidsplasser.

Utvalgte vurderingskriterier:

Bransjeprogram for etter- og videreutdanning opprettholdes og utvides

Kompetansereform og langtidsplan for livslang læring bidrar til en rettferdig omstilling og sikrer plass til lokalt, regionalt og nasjonalt partssamarbeid i kompetanseutvikling

Vurdering: Gult

Kompetanseutvalget ga den grønne omstillingen gult lys sett fra et kompetanseperspektiv og dette synet deles i denne rapporten. Norge har en bekymringsfullt stor mangel på kompetansen som trengs for et lavutslippssamfunn og bærekraftige næringer. Regjeringens oljepolitikk gjør arbeidskraftmangelen i grønne industrier verre. I lys av dette, er nedprioriteringen av de vellykkete bransjeprogrammene særlig skuffende, selv om det var andre lyspunkter i forslaget til statsbudsjett for 2024.

De fleste bedriftene spurt i NHOs Kompetansebarometer 2022 (publisert i 2023) sa de vil ha mer behov for kunnskap for å tilpasse seg til og imøtekomme klima- og miljøkrav. 2 av 3 bedrifter sa at de hadde udekkede kompetansebehov, som var det samme som i 2021. Dette hadde økt fra 2020, da mangelen allerede var større enn på 13 år. En rapport skrevet for LO og NHO i 2022 viser som nevnt tidligere at «selv med betydelig satsing på utdanning og etterutdanning, vil utviklingen i petro-

leumsindustrien sette rammer for hvor mye kompetanse som vil være tilgjengelig for andre bransjer» og at «en nedgang vil kunne øke tilgang på kompetent arbeidskraft som kan bidra i utvikling av nye bransjer». Regjeringens oljepolitikk er derfor ute av takt med en tilstrekkelig kompetansestrategi i en rettferdig omstilling.

Dette ble igjen understreket av Kompetansebehovsutvalget, som i juni 2023 konkluderte at Norge ikke har kompetansen som trengs for å lykkes med det grønne skiftet. Utvalget oppga seks hovedutfordringer: 1) mangel på fagarbeidere, ikt-spesialister og ingeniører (der høy aktivitet og lukrative lønnsvilkår var i oljenæringen ble nevnt som en av hovedgrunnen); 2) økt konkurranse om kompetanse; 3) manglende grunnkompetanse (med utenforskap, manglende fullføring av videregående opplæring og stor klimaskepsis i befolkningen); 4) et for svakt system for livslang læring (som peker på stabil eller synkende deltagelse i etter- og videreutdanning); 5) ulikhet (siden de med kortest utdanning har minst interesse for etter- og videreutdanning og forholdene for kompetanseutvikling er dårligst der organisasjonsgraden er lavest); og 6) dårlig styring på nasjonalt nivå. Hovedbudskapet var at det må investeres mer i kompetanse og utdanning, generelt, men særlig i visse yrker, med trepartssamarbeid trukket frem som avgjørende. Utvalget ga den grønne omstillingen gult lys sett fra et kompetanseperspektiv.

Gjennom partssamarbeid på ulike nivåer, har bransjeprogrammene tilbudt etterutdanning til fagarbeidere i ulike sektorer.

Disse programmene har muliggjort kompetansemøder innen flere bærekraftstemaer, som solceller og batteriproduksjon. Bransjeprogrammene ble først opprettet som et svar på koronapandemien og det var 10 i 2021 (inkludert i olje-, gass- og leverandørindustrien) som tilbød kurs og videreutdanning til ansatte, permitterte og arbeidsledige i ulike sektorer. Derfor var det skuffende at statsbudsjettet for 2023 kutter 60 millioner kroner fra Kompetanseprogrammet, der bransjeprogrammene inngår. Det gjorde at alle eksisterende bransjeprogrammer skulle løpe ut innen utgangen 2023 uten noe erstatning, bortsett fra programmet for maritime næringer (som begynte i 2021) og ett til (enten et av de som startet i 2020 eller et nytt program). Det står i Hurdalsplattformen at regjeringen vil «starte opp flere bransjeprogram og etter- og videreutdanningstilbud som tar i bruk kapasiteten og kompetansen i fagskulane». Nå er det slik at bransjeprogrammer som begynte i 2022 i avfall- og gjenvinningsbransjen, industri- og byggenæringen og jordbruk-, skogbruks- og gartnerinæringen fortsetter i 2024, mens det blir to nye programmer fra 2024 i informasjonssikkerhet og IKT og finansnæringen. Derfor ble det ikke noe stor endring i budsjettet til Kompetanseprogrammet i regjeringens forslag til statsbudsjett for 2024.

Fafos evaluering av bransjeprogrammene viser at de har fungert etter intensjonen. I 2021 ble 434 kurs eller andre utdannings tilbud arrangert, og mange ble holdt flere ganger på grunn av høy etterspørsel. I 2021 ble det gitt tilsagn til 14 500 deltagerplasser med oppstart i 2021 eller 2022. I 2022 var det 9240 deltagerplasser med oppstart i 2022 og 2023. Dette viser behovet for oppfølging av løftene i Hurdalsplattformen og hvorfor kuttene er så skuffende. Da Kunnskapsdepartementet våren 2023 inviterte hovedorganisasjonene til å foreslå bransjer til bransjeprogrammer ble 10 bransjer nominert, hvorav seks var renomineringer av bransjer som allerede har hatt bransjeprogrammer, og fire var nye bransjer.

Ellers kom det ros for andre forslag i statsbudsjettet for 2024. Blant annet mener NITO at ingeniør- og teknologiutdanningene får et løft i regjeringens forenkling av den resultatbaserte delen av finansieringssystemet for høyere utdanning, selv om de ville se en enda sterkere satsing på teknologitunge studier. Forslaget til statsbudsjett for 2024 inneholder 22,8 millioner kroner til 500 nye studie-plasser på fagskolene og økte med 30 millioner kroner posten for at alle skal kunne ta nytt fagbrev selv om de har ett fra før eller har generell studiekompetanse.

... og inkluderer og tar hensyn til særlig utsatte grupper og områder ved å

Sikre urfolks og minoriteters rettigheter

Overordnet mål: Ingen diskriminering i og økt mangfold og inkludering gjennom en rettferdig omstilling.

Utvalgte vurderingskriterier:

Tilbakeføring av inngrep i Fosen og andre samiske områder, og i lys av Fosen-dommen stanser utbygging på Innvordfjellet og Rásttigáisá

Følge opp FN-komiteers anbefalinger om samiske rettigheter til land og naturressurser

Sikre inkludering og minoriteters rettigheter, inkludert funksjonshemmedes rettigheter, i oppfølging av handlingsplanen for bærekraftsmålene

Vurdering: Rødt

Fortsatt manglende oppfølging av Fosen-dommen skaper historisk mistillit som ikke bare påvirker politikken i Nord, men miljø- og energipolitikken generelt og hvorvidt staten kan sikre lokale gruppers rettigheter i energiprojekter og andre initiativer. Utviklingen i andre saker, inkludert knyttet til elektrifiseringen av Melkøya, kan føre til at feilene i Fosen-saken gjentas.

Fosen: Fortsatt manglende oppfølging av Fosen-dommen skaper mistillit som ikke bare påvirker samisk politikk generelt og politikken i nord, men miljø- og energipolitikken generelt og hvorvidt staten kan sikre ulike gruppers rettigheter i energiprojekter og andre initiativer.

Høyesterett slo i oktober 2021 fast at vindkraftutbyggingen på Storheia og Roan i Trøndelag er i strid med artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske

rettigheter, den såkalte SP-konvensjonen. Høyesterett i stor-kammer kom enstemmig frem til at vedtakene om konsesjon og ekspropriasjonstillatelse er ugyldige.

I anleggsperioden som går over flere år ble det bygget 80 vindturbiner på Storheia, og 71 turbiner på Roan, i tillegg til mange mil med veier og annen infrastruktur. Norges største vindindustribygg var et faktum. At det ikke forelå en rettskraftig dom i saken, hindret ikke at kraftverket ble satt i drift. Den 11. oktober 2021 ble utbyggingen kjent ugyldig av Høyesterett.

En enorm protestbevegelse startet i februar 2023, 600 dager etter Høyesterettsdommen. Samiske og unge miljøaktivister løftet Fosen-saken til en av de viktigste i norsk politikk. Da aksjonen ble avblåst 3. mars hadde både olje- og energiminister Terje Aasland og statsminister Jonas Gahr Støre bedt om unnskyldning overfor samene. De lovte også at saken skulle løses og at samene skulle bli hørt.

essverre ble disse løftene ikke fulgt opp. Fosen-samene har truet med å trekke seg fra meklingen om en løsning i saken, ettersom de mener staten ikke viser nok vilje til å finne en løsning. Det ble en ny protestbølge i forbindelse med 2-årsjubileet for Høyesterettsdommen i oktober 2023, da NSR og Natur og Ungdom fikk et møte med kongen.

Davvi: Utbyggingsplanene om Davvi vindkraftverk ligger også i samiske kjerneområder og har derfor likhetstrekk med

Fosen-saken. Der er reindriftsnæringa sterkt imot prosjektet, men det er stor politisk vilje fra nasjonalt hold om et kraftløft i Finnmark. Nå er det opp til Lebesby kommune om de vil vedta en reguleringsplan der de avsetter areal til vindkraft eller ikke. Dette må også sees i sammenheng med planene nevnt ovenfor om å bygge kraftlinje fra Skaidi-Lebesby, som betyr ytterligere inngrep i samiske områder.

Tilpasningsmeldingen: Utover vindkraftsakene, i klimatilpasningsmeldingen, sto det at regjeringen vil fremskaffe mer kunnskap om hvordan klimaendringene påvirker samisk kultur, næringer, tradisjoner, levesett og helse, og inkludere Sameetinget, Reindriftsamers Landsforbund og urfolks kunnskap/árbediehtu i arbeidet.

Rette spesielle tiltak mot grupper som påvirkes mest av omstillingen

Overordnet mål: Rettferdig omstilling i hele landet som i størst mulig grad minsker regionale forskjeller og sikrer en mest mulig jevn utvikling, særlig mellom byene og distriktene.

Utvalgte vurderingskriterier:

Sikre regionale tiltak og utvikling av grønne næringer over hele landet i handlingsplanen for bærekraftsmålene

Kommunale klimabudsjetter og -planer

Vurdering: **Rødt**

Mens regjeringen fortsatt snakker mye om behovet for en rettferdig klimapolitikk som ikke går utover distriktene, er det få tiltak som skal sikre ulike grupper og regioners spesielle behov i det grønne skiftet. Når populære ordninger som Klimasats igjen foreslås avvirket i forslaget til statsbudsjett for 2024, uten noen erstatninger, blir ikke argumenter om at klimapolitikk mangler en sosial eller distriktsprofil imøtekommet.

Omstillinger blir vanskeligere på noen områder enn andre. En 2020-rapport fra SSB viser at effekten av en kraftig innstramming i oljepolitikken kun tilsvarer om lag ett års BNP vekst i løpet av de neste 30 årene, og vil ellers ha beskjedne kon-

sekvenser - på grunn av blant annet styrket konkurranseevne i resten av økonomien. Men netto økninger i nye grønne arbeidsplasser på nasjonalt nivå, eller makroøkonomiske analyser som viser at norsk økonomi generelt sett ikke vil påvirkes altfor mye av en styrt nedtrapping av petroleumsindustrien, betyr likevel ikke at det grønne skiftet ikke kan ha store lokale og regionale konsekvenser. Disse må tas hensyn til i en rettferdig omstilling. Arbeidsplasser i oljeindustrien har vist seg å være sårbare. Etter oljeprisfallet i 2014, ble bruttoledigheten mer enn doblet i Rogaland, og økte stort i resten av Vestlandet, særlig i maritim og offshore leverandørindustri. Dette hadde store ringvirkninger for hele landet. Mange som mistet en jobb i oljenæringen, fant heldigvis nye jobber andre steder. Men den kommende omstillingen kan ha enda større regionale konsekvenser hvis planleggingen ikke er rettferdig i henhold til disse geografiske forskjellene, i tillegg til at annen miljøpolitikk kan slå urettferdig ut geografisk og på ulike grupper.

Kommuner og fylkeskommuner har et stort ansvar og store muligheter i en rettferdig omstilling. Likevel har den norske klimadebatten blitt polarisert når det gjelder spørsmål om distriktpolitikk. Politikk og tiltak må i større grad sikre oppslutning i både byer og på landet. Et eksempel som kan gi inspirasjon er at EU har etablert en «mekanisme» for rettferdig omstilling (Just Transition Mechanism, JTM) som skal mobilisere €55 milliarder i perioden 2021-2027 i regionene som påvirkes mest av omstillingen til en karbonnøytral økonomi for å «minske de samfunnsøkonomiske virkningene av omstillingen».

Nok en uforståelig avvikling av Klimasats-ordningen kom i statsbudsjettet for 2024, etter at SV måtte redde ordningen i budsjettforliket rundt statsbudsjettet for 2023. Ordningen hadde fått flere søknader enn det kunne bevilges penger til. Regjeringen har tidligere sagt at de vil finne et bedre alternativ til Klimasats, men det har fortsatt ikke kommet noen erstatning for den svært populære og vellykkede satsingen til støtte for lokale klimaprojekter i fylker og kommuner i hele Norge.

Når strømstøtten nå videreføres gikk regjeringen glipp av en gylden mulighet til å

utvikle nye ordninger med en sosial profil i møte med ressursknapphet og utslippsbegrensninger. Finansdepartementets utredning av en klimaavgift til fordeling (KAF) i fjor, basert på krav fra SV under budsjettforhandlinger i 2021, utgjorde en avvisning av KAF som ikke har blitt fulgt opp, til tross for at flere partier støtter KAF. KAF bør være med i en større debatt om fordelingsprofilen i klimapolitikken.

Regjeringens klimatilpasningsmelding la vekt på behovet for å fremskaffe mer kunnskap om hvordan klimaendringer og -tilpasning kan påvirke sosial ulikhet og likestilling innenfor ulike sektorer i Norge. Regjeringen vil nedsette et ekspertutvalg som skal fremskaffe mer kunnskap om samfunnsøkonomiske konsekvenser av klimaendringene for utsatte sektorer og regioner, og identifisere innsatsområder der potensialet for å redusere klimarisiko er stort. Regjeringen vil også tydeliggjøre statsforvalterens og sysselmasterens ansvar for og samordningsrolle i arbeidet med klimatilpasning, samt utvikle risiko- og sårbarhetsanalysen i fylkene (fylkesROS) slik at den kan brukes mer aktivt i arbeidet med klimatilpasning på regionalt og lokalt nivå.

Naturvernforbundet